

I. NASSO

**ŞÎROVEKIRINA
GRAMÊRA KURDÎ**

„Zaraveya Kurmancî”

Beşê yekem

Îzedîn Nasso

ŞÎROVEKIRINA
GRAMÊRA KURDÎ

„ Zaraveya Kurmancî “

Beşê yekem

Daner

I. Nasso (Berlîn / Almaniya)

Awayê amadekirina rûpelan

(Lay out)

I. Nasso (Berlîn / Almaniya)

Çapa yekem

Mijdar 2003

Mafên

çapê û yên kopîkirina ne rewa

parastî ne

NAVEROK

Pêşgotin.....	9
Alfabêta kurdî ya latînî.....	11
Bilêvkirina tîpên alfabêtê.....	13
1. Bilêvkirina tîpên dengdar.....	13
2. Bilêvkirina tîpên dengdêr.....	16
3. Xwendina gotinan tîp bi tîp.....	17
Zayend di Kurdî de.....	18
Zayendên nêr.....	18
Zayendên mê.....	19
Hêmen zayendan.....	20
Navdêrên naskirî.....	20
1. Navdêrên nêr, naskirî û	
yekejimar.....	21
2. Navdêrên mê, naskirî û	
yekejimar.....	22
3. Navdêrên nêr û mê, naskirî û	
gelejimar.....	22
Navdêrên ne naskirî.....	23
1. Navdêrên nêr, ne naskirî û	
yekejimar.....	26
2. Navdêrên mê, ne naskirî û	
yekejimar.....	25
3. Navdêrên nêr û mê, ne naskirî û	
gelejimar.....	26
Zayendên taybetî jibo hin heywanan.....	26
Lêkerên „hevgirtî“ yên „ne veqetandar“.....	28
Bikaranîna hin lêkerên „hevgirtî“ yên	
„ne veqetandar“.....	28
Lêkerên „hevdudanî“ yên „veqetandar“.....	35

Bikaranîna hin lêkerên „hevdudanî“ yên „veqetandar“	35
Bikaranîna pronavên pêşker „ev“ û „ew“	44
Guhartina pronavên pêşker „ev“ û „ew“	46
Bikaranîna taybetî, ya „ev“ û „ew“	50
Bikaranîna lêkera „hatin“	52
1. Bikaranîna lêkera „hatin“ wek lêkereke sade, ya têneper.....	52
2. Bikaranîna lêkera „hatin“ jibo avakirina raweya pasîv.....	54
Cudahî di navbera „nimre“, „hejmar“ û „jimar“ de.....	57
1. Nimre.....	58
2. Hejmar.....	58
3. Jimarên kurdî.....	59
Bikaranîna lêkera „vîn“	73
Bikaranîna lêkera „vîn“ bi grûpa yekem re, ya pronavên kesîn.....	74
Bikaranîna lêkera „vîn“ bi grûpa duyem re, ya pronavên kesîn.....	75
Bikaranîna „xwe“	77
Bikaranîna „xwe“ wek provanê destanîyê.....	78
Bikaranîna „xwe“ wek pronavê bîrdar.....	81
Bikaranîna „xwe“ wek pronavê pêşker.....	81
Bikaranîna hin biwêjên kurdî.....	83
1. Bikaranîna „ro“ û „roj“	84
Alîyên Cîhanê.....	85
2. Bikaranîna „erê“ û „belê“	88
3. Bikaranîna „nimûne“, „wek“ û „mîna“	90
4. Bikaranîna „kanîn“ û „karîn“	91
Kesandina lêkerên „sade“ di mandê de (dema niha).....	94
Bingehên kesandina lêkerên „sade“	

di mandê de.....	96
Kesandina lêkerên „hevgirtî“ û „hevdudanî“	
di mandê de (dema niha).....	104
Bingehên kesandina lêkerên „hevgirtî“ û	
„hevdudanî“ di mandê de.....	105
Kesandina lêkerên „sade“, yê teneper,	
di demên buhîrtî de (buhêrka têdeyî).....	110
Kesandina lêkerên „sade“, yê teneper,	
di demên buhîrtî de (buhêrka berdest).....	116
Kesandina lêkerên „sade“, yê teneper,	
di demên buhîrtî de (buhêrka dûdar).....	122
Kesandina lêkerên „sade“, yê teneper,	
di demên buhîrtî de (buhêrka çîrokî).....	128
Kesandina lêkerên „sade“, yê teneper,	
di demên buhîrtî de (buhêrka têdeyî).....	134
Kesandina lêkerên „sade“, yê teneper,	
di demên buhîrtî de (buhêrka berdest).....	145
Kesandina lêkerên „sade“, yê teneper,	
di demên buhîrtî de (buhêrka dûdar).....	156
Kesandina lêkerên „sade“, yê teneper,	
di demên buhîrtî de (buhêrka çîrokî).....	167
Kesandina lêkerên „hevgirtî“, yê ne veqetandar,	
di demên buhîrtî de (buhêrka têdeyî).....	178
Kesandina lêkerên „hevgirtî“, yê ne veqetandar,	
di demên buhîrtî de (buhêrka berdest).....	187
Kesandina lêkerên „hevgirtî“, yê ne veqetandar,	
di demên buhîrtî de (buhêrka dûdar).....	196
Kesandina lêkerên „hevgirtî“, yê ne veqetandar,	
di demên buhîrtî de (buhêrka çîrokî).....	205
Kesandina lêkerên „hevdudanî“, yê ne veqetandar,	
di demên buhîrtî de (buhêrka têdeyî).....	214
Kesandina lêkerên „hevdudanî“, yê ne veqetandar,	

di demên buhîrtî de (buhêrka berdest).....	223
Kesandina lêkerên „hevdudanî“, yên veqetandar, di demên buhîrtî de (buhêrka dûdar).....	232
Kesandina lêkerên „hevdudanî“, yên veqetandar, di demên buhîrtî de (buhêrka çîrokî).....	241
Cudahî di navbera „axîfîn“ û „axaftin“ de.....	250
1. Bikaranîna lêkera „axîfîn“ wek lêkereke „sade“, ya têneper.....	250
2. Bikaranîna „axaftin“ wek navdêr.....	255
3. Bikaranîna „axaftin“ digel lêkera „hatin“ di raweya pasîv de.....	258
Kesandina lêkera „bûn“ di hemû deman de.....	265
Kesandina lêkera „bûn“ di raweya „hebûn“ û „dêbûn“ de.....	267
1. Kesandina lêkera „bûn“ di „raweya fermanî“ de.....	267
2. Kesandina lêkera „bûn“ di mandê de (dema niha).....	268
3. Kesandina lêkera „bûn“ di demên buhîrtî de (buhêrka têdeyî).....	271
4. Kesandina lêkera „bûn“ di demên buhîrtî de (buhêrka berdest).....	274
5. Kesandina lêkera „bûn“ di demên buhîrtî de (buhêrka dûdar).....	276
6. Kesandina lêkera „bûn“ di demên buhîrtî de (buhêrka çîrokî).....	279
7. Kesandina lêkera „bûn“ di demên bilanî de (bilanîya mandê).....	283
8. Kesandina lêkera „bûn“ di demên bilanî de (bilanîya berdest).....	285
9. Kesandina lêkera „bûn“ di demên bilanî de (bilanîya dûdar).....	287

10. Kesandina lêkera „bûn“ di demên bilanî de (bilanîya çîrokî).....	289
11. Kesandina lêkera „bûn“ di demên pêşîn de (ayinde I).....	291
12. Kesandina lêkera „bûn“ di demên pêşîn de (ayinde II).....	293
13. Kesandina lêkera „bûn“ di demên hekînî de (hekînî I).....	295
14. Kesandina lêkera „bûn“ di demên hekînî de (hekînî II).....	297
Taybetîya lêkera „dan“	300
1. Bikaranîna lêkera „dan“ wek lêkereke „sade“, ya têper.....	301
2. Bikaranîna lêkera „dan“ bi hin raderan re.....	301
Bikaranîna lêkera „hebûn“	320
1. Bikaranîna lêkera „hebûn“ jibo diyarkirina beşdarîyê.....	321
2. Bikaranîna lêkera „hebûn“ jibo diyarkirina pêwendîyên destanîyê.....	327
3. Bikaranîna „hebûn“ wek navdêr jibo diyarkirina awayên dewlemendîyê.....	334
Bikaranîna hin „gotinên“ ku bi „xwe“ yan „xwî“ dest pê dikin.....	335
Bikaranîna biwêjên rêzkerî, yên ku „xwe“ û „xwî“ têde hene.....	337
Kesandina lêkerên „xwendin, xwerin, vexwendin, vexwerin“ di „mandê“ û „buhêrka têdeyî“ de.....	340
Pronavên pirsîyarî „Kî“ û „Çi“	344
Bikaranîna pronavê pirsîyarî „Çi“	346
Bikaranîna pronavê pirsîyarî „Kî“ wek kirde / kiriyar.....	347
„Kî“ wek kirde dibe „kê“	349

Bikaranîna pronavê pirsîyarî „kî“ wek têrker.....	350
„Kî“ wek têrker dibe „kê“.....	352
„Kî“ dibe „kîjan“, „kîjanî“, „kîjanê“, „kîjanan“.....	355
Daçekên kurdî.....	360
1. Bikaranîna daçekên „sade“.....	364
2. Bikaranîna daçekên „hevgirtî“.....	367
3. Bikaranîna daçekên „hevdudanî“.....	370
Taybetî û kurtnivîsa hin daçekan.....	374
Hokerên kurdî.....	379
1. Hokerên „awakî“.....	379
2. Hokerên „cihkî û arastkî“.....	380
3. Hokerên „demkî“.....	380
4. Hokerên „hejmarkî û çiqaskî“.....	381
5. Hokerên „pirsîyarî û texmînî“.....	381
6. Hokerên „erînî û niyazî“.....	381
7. Hokerên „neyînî“.....	382
8. Hokerên „rengdêrî“.....	382
Bikaranîna hokerên demkî	
„berê / berî“ û „paşê / piştî“.....	384
Bikaranîna hokerên hejmarkî û çiqaskî	
„cend / çendan“ û „çiqas / çiqase / çiqasî“.....	387
Lîsteya lêkeran / raderan.....	392
1. Lîsteya lêkerên sade, yên teneper.....	398
2. Lîsteya lêkerên sade, yên têper.....	400
3. Lîsteya lêkerên hevgirtî, yên ne veqetandar.....	405
4. Lîsteya lêkerên hevdudanî, yên veqetandar.....	408
5. Lîsteya lêkerên hevgirtî û hevdudanî, yên taybetî.....	414
Çavkanî.....	416

PÊŞGOTIN

Ev pirtûka „ *Şîroverkirina gramêra kurdî* “, *beşê yekem*, Piştî lêkolîneke dûr û dirêj hatiye amadekirin. Hemû mijarên vê pirtûkê min bi awayê sêmînar, gotar yan dersên zimanê kurdî pêşkes û aşkere kirine. Bi salan min lêkolîn di rêzikên gramêrî, yên zimanê kurdî de kirine, heya ew bi şêweyekî zanistî û ligor malbatîya zimanê kurdî hatine çespendin, vejandin û di vê pirtûkê de hatine danîn û bi awayê nimûneyan hatine bikaranîn. Min pala xwe daye ser bingeheên gramêra (rêzimanê) kurdî, yên ku di destpêka salên sihî de û heya bi destpêka salên çelî, ji alîyê Mîr Celadet Bedir-Xan ve, di kovara „Hawar“ de, hatibûn weşandin. Mîr Kamran Bedir-Xan jî hewil dabû, ku wan bingeheên gramêrî heya bi destpêka salên heftêhî, bi şêweyekî zanistî, di warê zanîngehî de, bi kar bîne û heya bi radeyekê vejîne. Lêbelê, di pê re, tu pêşvebirin û pêşveçûnên balkêş di zimanê kurdî de, nemaze di zaraveya kurmancî û zazakî de heya niha, ligor demê û wek ku pêwîst bû / e, nebûn. Bêguman sedemên vê yekê, jibo me giştan, diyar in. Bi dabeşkirina Kurdistanê re û bi sedema zordarîya netewî liser gelê kurd rêk li pêşîya pêşveçûna çand û zimanê kurdî bi giştî zor teng bû û heya bi radeyekê xetimî. Derfetên têkelbûna zaraveyên kurdî pir dijwar û kêmbûn. Her zaraveyeke kurdî ligor rewşên herêmî hat bikaranîn û pêşvebirin. Tunebûna alfabêteke hawbeş jî hîşt, ku yekîtîyeke zimanî di navbera hemû zaraveyên kurdî de, jibo gişt netewa kurd, neyê pêkhatin.

Di vê pirtûkê de me hewil daye, ku em nimûneyên gelemperî jibo hemû cemawerê zaraveya kurmancî veqetînin, dûrî bandorên devokên herêmî. Mijarên wê wisa hatine rêzkirin, ku herkes dikane fêrbûna zimanê xwe yê kurdî, zaraveya kurmancî, bi alfabêtê dest pê bike û bi awayê nimûneyên hêsan, bingeheên gramêra kurdî bi rêkûpêk hîn bibe. Me di vî beşê pirtûkê de giranî daye mijara lêkeran. Di „ *beşê duyem* “ de emê giranîyê bidin mijara navdêran û tiştên din.

Di warê rastnivîsê de em dixwezin xwendevanên xwe bi van her sê serincan (têbînîyan) agahdar bikin:

1. Di mijara daçekan de „*dacekên hevgirtî*“ me gotiye, eger du daçekên sade bi hevdu re hatin û ew bi hev re maneyekê didin, divêt ew bi hev ve bînin nivîsandin.

Wek: Çûk firîya *ser* darê. Çûk *liser* darê ye. „*Li*“ û „*ser*“ herdu bi hev re dîsa wateya „*ser*“ didin. Li vê derê pirs tê kirin: Çûk liku ye? Mîna: *Li + bin = Libin...* Pisîk bezîya *bin* masê. Pisîk *libin* masê ye.

2. Di mijara lêkerên „*hevgirtî û hevdudanî*“ de me gotiye, ku beşê „*ne lêkerî*“ ji lêkerên „*hevgirtî*“ tenê pêşgir be û bê wate be, pêwîst e ew di kesandinê de tim bi lêkerê ve were nivîsandin.

Wek: Ra + kirin, ve + xwerin... Ez *radikim*. Min *rakir, radikir, rakiriye, rakiribû*. Ez *vedixwim*. Min *vexwer, vedixwer, vexweriye, vexweribû*. Lê dema ku beşê „*ne lêkerî*“ ji lêkerên „*hevdudanî*“, xwedî maneyeke serbixwe be, divêt ew di kesandina lêkerê de tim cuda bê nivîsandin. Nimûne: Av + dan, çê + kirin. Ez *av didim*. Min *av da, av dida, av daye, av dabû*. Ez *çê dikim*. Min *çê kir, çê dikir, çê kiriye, çê kiribû*.

3. Di mijara lêkera „*bûn*“ de, wek lêkerekê sereke û alîkar di zimanê me de, me dayê diyarkirin, ku hîmê raderê „*bû*“, mîna hemû hîmên raderên kurdî, di hemû deman de û di hemû deveran de nayê guhartin. Ligor gramêra kurdî, tîpê pêşgir û paşgirên ku bi „*bû*“ ve dibin, tîpê guhartin. Nimûne: Hîmên van raderan „*dîtî û bûn*“, ev in: „*dît, bû*“.

Min *dît, di-dît, dît-iye, dît-ibû...* Ez *bû-m, di-bû-m, bû-me, bû-ma...*

Tê diyarkirin, ku herdu hîmên raderê (*dît, bû*) tucarî nayên guhartin.

Di hin devokên herêmî de, li şona „*ez bû-ma*“, dibêjin: „*ez ba-ma*“ yan „*ez bi-wa-ma*“. Ev tişt ligor gramêra kurdî qedexe ye, jiberku „*bi*“ û „*ba*“ ne hîmên radera „*bûn*“ in. Hîmê radera „*bûn*“ tenê „*bû*“ ye.

Em hêvîdar in, ku mijarên vê pirtûkê xizmeta standartkirina zaraveya kurmançî û yekîtiya zimanê kurdî bikin.

I. Nasso

Berlîn, di yekê mijdara 2003 de.

ALFABÊTA KURDÎ YA LATÎNÎ

Gotina „ALFABÊT” bi zimanê latînî yê dêrê „Alfabetum” (alfabêtûm) e. Bi zimanê grîkî / yonanî „Alphabetos” (alfabêtos) e. Ew ji du gotinan / peyvan pêkhatiye: „Alpha” (alfa) û „Beta” (bêta).

Alfa û bêta herdu tîpên destpêka „alfabêta yonanî” ne. Ligor vê rastîyê pêwîst e, ku gotina alfabêt bi zimanê kurdî „ABêya” kurdî be.

Alfabêta zimanekî rêzkirina hemû tîpên wî zimanî ye.

Wek tê zanîn, alfabêta kurdî ya latînî alfabêteke fonêtîk e (dengîn e, xwedî deng e).

Hemû tîpên gotinekê / şorekê / peyvekê pêwîst e werin / bên bilêvkirin. Divêt hemû / gişt gotin wisa bên nivîsandin, wekî ku ew tên bilêvkirin.

Alfabêta kurdî ya latînî ji sihûyek (31) tîpan pêktê.

Tîpên mezin (gir) / GIRDEK:

A B C Ç D E Ê F G H I Î J K L M
N O P Q R S Ş T U Û V W X Y Z.

Tîpên biçûk (hûr) / HÛREK:

a b c ç d e ê f g h i î j k l m
n o p q r s ş t u û v w x y z.

Ji van tîpan bîstûsê (23) tîp *dengdar* in û heşt (8) tîp *dengdêr* in.

Tîpên *dengdar*:

B C Ç D F G H J K L M N
P Q R S Ş T V W X Y Z.

Ji van tîpên *dengdar* tîpên (Ç, K, P, R, T) dudengî ne
(ew bi du awayan tên bilêvkin: Awayê nerm û awayê sert).

Herdu tîpên *dengdar* jî „X” û „W” bi hevdu re dengê hevbeş
yê taybetî derdixin.

Jibo vê yekê, ji van herdu tîpan „XW” re „*pevdeng*” dibêjin.

Tîpên *dengdêr*:

A E Ê I Î O U Û

Ji van tîpên *dengdêr* *pênc dirêj* tên bilêvkin û *sisê* jî *kurt* tên
bilêvkin.

Dengdêrên *dirêj*: A, Ê, Î, O, Û

Dengdêrên *kurt*: E, I, U

BILÊVKIRINA TÎPÊN ALFABÊTÊ

1. BILÊVKIRINA TÎPÊN **DENG**DAR:

*Jiberku „tîp“ di Kurdî de (Zarava Kurmancî) mê ye,
pêwîst e ku tewanga wê tim bi „ê“ be.*

B: **Bê**

C: **Cê**

Ç: **Çê**

D: **Dê**

F: **Fê**

G: **Gê**

H: **Hê**

J: **Jê**

K: **Kê**

L: **Lê**

M: **Mê**

N: **Nê**

P: **Pê**

Q: **Qê**

R: **Rê**

S: **Sê**

Ş: **Şê**

T: **Tê**
 V: **Vê**
 W: **Wê**
 X: **Xê**
 Y: **Yê**
 Z: **Zê**

Nimûne:

Tîpên dengdar, yê n yasayî:

B, C, D, F, G, H, J, L, M, N, Q,
S, Ş, V, W, X, Y, Z:

B / b	: Ba, bav, bapîr ...
C / c	: Cam, ce, cêwî ...
D / d	: Dayîk / dêk / dê, dew, derman ...
F / f	: Fatoş, fêrbûn, fîncan ...
G / g	: Ga, genim, gul ...
H / h	: Havîn, hevî, hiş ...
J / j	: Jan, jin, jîn ...
L / l	: Lal, lêv, lîstik ...
M / m	: Masî, mast, mêvan ...
N / n	: Nan, nîsk, nok ...
Q / q	: Qad, qîz, qul ...
S / s	: Sal, serî, seyran ...

Ş / ş	: Şa / şah / şad, şekir, şor ...
V / v	: Vala, veger, vêketin ...
W / w	: Wate, welat, wergêr ...
X / x	: Xanî, xew, xewn ...
Y / y	: Yad, yar, yarî ...
Z / z	: Zaf, zana, ziman ...

Nimûne:

Tîpên dengdar, yê nê dudengî:

Ç, K, P, R, T:

	<i>Dengê yekem</i> (awayê nerm)	<i>Dengê duyem</i> (awayê sert)
Ç / ç	: Çav, çerm, çiya ...	Çax, çayê, çekik ...
K / k	: Kadûn, kalemêr, keç ...	Kar, kes, kesk ...
P / p	: Panî, payîz, piling ...	Perçe, pî, pisîsk ...
R / r	: Mar, sar, serî, ker (heywan, dewar).	Mer, per, ter, ker (kesê ku nabihîse).
T / t	: Ta (tayek dezî), tirî, teng (tiştê ne fere) ...	Ta (germîya canê merov), text, teng (sent, nîvo) ...

Nimûne:

Tîpên dengdar, yê nê pevdeng „XW“ :

XW / xw : **X**we, **X**wedê, **xw**endin, **xw**erin,
xwestin, **xw**îşk, **xw**în, da**xw**îyanî,
 ne**xw**eşxane, ve**xw**endin, ve**xw**erin ...

2. BILÊVKIRINA TÎPÊN **DENG DÊR**:

A	: A 'yê / a 'yekê têxe navbera „b...v“	= bav
E	: E 'yê / e 'yekê têxe navbera „d...v“	= dev
Ê	: Ê 'yê / ê 'yekê têxe navbera „l...v“	= lêv
I	: I 'yê / i 'yekê têxe navbera „d...l“	= dil
Î	: Î 'yê / î 'yekê têxe navbera „j...n“	= jîn
O	: O 'yê / o 'yekê têxe navbera „r...j“	= roj
U	: U 'yê / u 'yekê têxe navbera „k...r“	= kur
Û	: Û 'yê / û 'yekê têxe navbera „ş...r“	= şûr

Nimûne:

Tîpên deng dêr:

A, E, Ê, I, Î, O, U, Û:

A / a	: A v, ba v, na v ...
E / e	: E vîn, de v, re f ...
Ê / ê	: Ê l, çe l, ke l ...
I / i	: D il, ki l, ş il ...

(di Kurdî de tu gotin bi „**i**“ dest pê nakin)

Î / î : În, îsot, sîr ...
 O / o : Ode, mor, çilo ...
 U / u : Duh, duşem, kul ...
 (di Kurdî de tu gotin bi „u“ dest pê nakin)
 û / û : ûzik, dûr, ardû ...

3. XWENDINA GOTINAN / PEYVAN TÎP BI TÎP:

Nimûne:

WELAT: Wê, E, Lê, A, Tê

WELAT ji (Wê'yekê, E'yekê, Lê'yekê, A'yekê û Tê'yekê) pêktê.

KURDISTAN: Kê, U, Rê, Dê, I, Sê, Tê, A, Nê

KURDISTAN ji (Kê'yekê, U'yekê, Rê'yekê, Dê'yekê, I'yekê, Sê'yekê, Tê'yekê, A'yekê û Nê'yekê) pêktê.

Perlemênta Niştimanê Kurdistan (PNK):

Pê,

Nê,

Kê.

ZAYEND DI KURDÎ DE

Di Kurdî de „Zarava Kurmancî“ du **Zayend** hene:

1. **Nêr**
2. **Mê**

Zayend di Kumancî de **nêr** û **mê**ya navan û navdêran diyar dike.

ZAYENDÊN **NÊR**:

Zayendên „**nêr**“ navên kesên nêr,
dewarên (heywanên) nêr û tiştên nêr in,
yên ku Kurdan ew nêr hesibandine.

Nimûne:

1. Navên kesên nêr:

Alan, Beko, Cemşîr, Dara, Ferhat, Hoşeng, Kawa,
Memo, Mîtan, Salar, Zoro ...

2. Navên yekser nêr:

Mêr, bav, bapîr, birak / bira, ap, xal, law, kur ...

3. Navên dewar û tiştên nêr:

Ga, pez, tane, beran, nêrî, dil, can, serî, rû,
çav, dev, diran, poz, guh, hiş, por, çem, gir,
çiya, kevir, xanî, derî, darê hişk ...

ZAYENDÊN MÊ:

Zayendên „mê“ navên kesên mê,
dewarên (heywanên) mê û tiştên mê ne,
yên ku Kurdan ew mê hesibandine.

Nimûne:

1. Navên kesên mê:

Al, Beyaz, Cîhan, Dîlber, Jîyan, Evîn, Narîn,
Nesrîn, Perwîn, Şêrîn ...

2. Navên yekser mê:

Jin, kebanî, dayîk / dêk / dê, dapîr, xwîşk / xûşk,
met, xaltîk, qîz, keç ...

3. Navên dewar û tiştên mê:

Çêl / çêlek, golik, bizin, mî, kezeb, pişt, enî,
tilî, lêv, gewrî, qirik, bêfil, bejn, av, bîr,
deşt, ax, mal, pencere, dara hişîn ...

4. Hemû navdêrên lêkerî mê:

Axaftin, çûndin, hatin, danîn, dîtin, xwendin,
nivîsandin, kanîn, zanîn, fêrbûn, fêrkirin,
mezinkirin, talankirin ...

5. Hemû navdêrên ku bi alîkarîya van paşgiran
 (-î, -hî, -ahî, -asî, -tî, -atî, -yetî, -ayetî) digel hin
 rengdêr yan navdêrên din tên avakirin, mê ne:
 Berpirsiyarî, mêranî, mêvandarî, ferehî,
 mezinahî, kêmasî, tengasî, biraî, birçîtî,
 sêwîî, mamostetî, merovatî, pêşmergeyetî,
 kurdayetî ...

HÊMÊN (îşaretên) ZAYENDAN:

Di zimanê kurdî de, zarava bakur û bakur-rohava, ya ku bi
 „Zarava Kurmancî“ tê naskirin, navdêrên naskirî û yê ne
 naskirî hene. Hêma zayendê xwe ligor navdêran diguhere.

NAVDÊRÊN NASKIRÎ:

Dema ku nav / navdêr

- naskirî be,
 - yekejimar be û
 - dawîya wî tîpeke dengdar be,
- hêma** (îşareta) zayendê „ê“ ye.

Dema ku nav / navdêr

- naskirî be,
 - yekejimar be û
 - dawîya wî tîpeke dengdêr be,
- hêma** (îşareta) zayendê „yê“ ye.

Gelejimara herdu zayendan „ên“ e, heke dawîya navdêr tîpeke dengdar be.

Gelejimara herdu zayendan „yên“ e, heke dawîya navdêr tîpeke dengdêr be.

Nimûne:

Av, bav, çav, mêr, jin, law, qîz, kur, keç,
pisîk, xanî, mase.

NAVDARÊN *NÊR*:

Bav, çav, mêr, law, kur, xanî

NAVDARÊN *MÊ*:

Av, jin, qîz, keç, pisîk, mase

1. NAVDARÊN NÊR, NASKIRÎ Û YEKEJIMAR:

Bavê min mamoste ye.

Çavê min baş dibîne.

Mêrê Rewşenê dartaş e.

Lawê Siyamend xwendekar e.

Kurê jîr.

Xanîyê sipî.

2. NAVDARÊN MÊ, NASKIRÎ Û YEKEJIMAR:

Av**a** bîrê sar e / hênik e.
Jin**a** Heso mamoste ye.
Qîz**a** Azad xwendekar e.
Keç**a** jîr.
Pisîk**a** reş.
Mase**ya** biçûk.

3. NAVDARÊN NÊR Û MÊ, YÊN NASKIRÎ Û GELEJIMAR:

Bav**ên** me ne mamoste ne.
Çav**ên** me rind nabînin.
Mêr**ên** qenc / çak xwe nadin paş.
Law**ên** wî hemû xwenda ne.
Kur**ên** Ristem baş dixebitin.
Xanî**yên** sipî li gundê me pir bûne.
Av**ên** Kurdistanê zor in.
Jin**ên** çalak jibo têkoşînê pêwîst in.
Qîz**ên** wî hemû xwendekar in.
Keç**ên** zîrek baş pêşve diçin.
Pisîk**ên** reş kêr in.
Mase**yên** mezin sipî ne.

NAVDÊRÊN NE NASKIRÎ:

Hemû navdêrên naskirî, yên nêr û mê û yên *yekejimar* bi paşgira „*ek*“ tên nenaskirin, çaxê ku dawîya navdêran tîpeke *dengdar* be.

Hemû navdêrên naskirî, yên nêr û mê û yên *yekejimar* bi paşgira „*yek*“ tên nenaskirin, çaxê ku dawîya navdêran tîpeke *dengdêr* be.

Hemû navdêrên naskirî, yên nêr û mê û yên *gelejimar* bi du awayan tên nenaskirin:

- bi paşgira „*in*“, çaxê ku dawîya navdêran tîpeke *dengdar* be,
- yan jî bi gotina „*hin*“, ya ku tim cihê li pêşîya navdêran tê danîn.

Hemû navdêrên naskirî, yên nêr û mê û yên *gelejimar* bi du awayan tên nenaskirin:

- bi paşgira „*yin*“, çaxê ku dawîya navdêran tîpeke *dengdêr* be,
- yan jî bi gotina „*hin*“, ya ku tim cihê li pêşîya navdêran tê danîn.

Nimûne:

NAVDÊRÊN NASKIRÎ

NAVDÊRÊN NENAS

	<i>yekejimar</i>	<i>gelejimar</i>	<i>gelejimar</i>
Av	avek	avin	hin av
Bav	bavek	bavin	hin bav
Çav	çavek	çavin	hin çav
Mêr	mêrek	mêrin	hin mêr
Jin	Jinek	Jinin	hin jin
Law	lawek	lawin	hin law
Qîz	qîzek	qîzin	hin qîz
Kur	kurek	kurin	hin kur
Keç	keçek	keçin	hin keç
Pisîk	pisîkek	pisîkin	hin pisîk
Xanî	xanîyek	xanîyin	hin xanî
Mase	maseyek	maseyin	hin mase

Dema ku nav / navdêr

- *ne naskirî be,*

- *nêr be û*

- *yekejimar be,*

hêma (îşareta) *zayendê „î“ ye.*

Dema ku nav / navdêr

- *ne naskirî be,*

- *mê be û*

- *yekejimar be,*

hêma (îşareta) zayendê „e“ ye.

Dema ku nav / navdêr

- *ne naskirî be û*

- *gelejimar be,*

hêma (îşareta) zayendê „e“ ye.

Nimûne:

1. NAVDÊRÊN NÊR, NE NASKIRÎ Û YEKEJIMAR:

Bavê Azad merovekî / kesekî xebatkar e.

Ez bi çavekî rexneyî li mijaran dinêrim.

Mêrê Rewşenê mêrekî / merovekî dewlemend e.

Lawekî Siyamend xwendekar e.

Kawa kurekî jîr e.

Memo xaniyekî sipî ava kir.

2. NAVDÊRÊN MÊ, NE NASKIRÎ Û YEKEJIMAR:

Ava Ferêt aveke şêrîn e.

Heso jineke mamoste anîye / biriye.

Qîzeke Azad xwendekar e.
Evîn Keçeke jîr e.
Min pisîkeke reş dît.
Şêro maseyêke biçûk kirî.

3. NAVDÊRÊN NÊR Û MÊ, NE NASKIRÎ Û GELEJIMAR:

Ew merovîne bi qîret in.
Çi çavîne geş in !
Xanîyên gundê wan xanîyîne bilind in.
Keçên gundê me keçîne zîrek in.
Maseyîne mezin ji me re pêwîst in.

Ristem deh hêk kirîn:

Hin hêk biçûk in û
hin hêk mezin in.
Ristem hêkine biçûk û
hêkine mezin kirîn.

ZAYENDÊN TAYBETÎ JIBO HIN HEYWANAN:

*Jibo diyarkirina nêr û mêya hin dewaran / heywanan,
gotina „nêr“ yan „mê“ lipaş navdêr , digel pronavê
destanîyê „yê“ yan „ya“ tê danîn.
Eger dawîya navdêr tîpeke dengdar be, tîpa „y“ ji „yê / ya“
tê êxistin.*

Nimûne:

Ker:

Kerê nêr.

Kera mê.

Hirç:

Hirçê nêr.

Hirça mê.

Pisîk:

Pisîkê nêr.

Pisîka mê.

LÊKERÊN „hevgirtî“

(yên *ne veqetandar*)

Ev lêker ji du beşan pêktên, beşê *lêkerî* û beşê *ne lêkerî*.
Beşê lêkerî ji *lêkereke sade* pêktê.
Beşê ne lêkerî dikane *pêşgireke bê wate*, yan jî *daçek* be.
Ev lêker „*ne veqetandar*“ in.
Di kesandinê de pêwîst e, ku hemû beş *bi hev ve* bên nivîsandin.

Nimûne:

BIKARANÎNA HIN LÊKERÊN HEVGIRTÎ,

yên (ne veqetandar):

	<u>Beşê ne lêkerî</u>		<u>Beşê lêkerî</u>
Dagirtin	<i>da</i>	+	<i>girtin</i>
Hewaldan	<i>hewal</i>	+	<i>dan</i>
Hilgirtin	<i>hil</i>	+	<i>girtin</i>
Hilkirin	<i>hil</i>	+	<i>kirin</i>
Hilatin	<i>hil</i>	+	<i>hatin</i>
Rabûn	<i>ra</i>	+	<i>bûn</i>
Rakirin	<i>ra</i>	+	<i>kirin</i>

Vekirin	ve	+	kirin
Vexwendin	ve	+	xwendin
Vexwerin	ve	+	xwerin
Vêketin	vê	+	ketin
Vêxistin	vê	+	xistin
Jêkirin	ji wî / wê	+	kirin
Lêxistin	li wî / wê	+	xistin

Dagirtin:

Rewşen satila avê da**di**gire.
 Rewşen satila avê da**na**gire.
 Rewşenê satila avê dagirt.
 Rewşenê satila avê da**ne**girt.
 Rewşen satila avê da**di**girt.
 Rewşen satila avê **da**ne**di**girt.
 Rewşenê satila avê dagirtiye.
 Rewşenê satila avê da**ne**girtiye.
 Rewşenê satila avê dagirtibû.
 Rewşenê satila avê da**ne**girtibû.

Ez satila avê da**di**girim.
 Ez satila avê da**na**girim.

Tu satila avê da**di**girî.
 Tu satila avê da**na**girî.

Ew satila avê da**di**gire.
 Ew satila avê da**na**gire.

Em satila avê da**di**girin.
Em satila avê da**na**girin.

Hûn satila avê da**di**girin.
Hûn satila avê da**na**girin.

Ew satila avê da**di**girin.
Ew satila avê da**na**girin.

Hewaldan:

Rêber çîrokekê ji me re hewal**di**de.
Ew çîrokekê ji me re hewal**na**de.
Rêber çîrokek ji me re hewalda.
Wî çîrokek ji me re hewal**na**de.

Hilgirtin:

Barkêş çiwalekê 100 kîloyî hil**di**gire.
Ew çiwalekê 100 kîloyî hil**na**gire.
Barkêş çiwalek hilgirt.
Wî qe çiwalek hil**na**girt.

Hilkirin:

Cotkar / cotiyar darekê hil**di**ke.
Cotkar / cotiyar darê hil**na**ke.
Wî darek hilkir.
Wî qe darek hil**na**kir.

Hilatin:

Ro li katjimêr çar û nîvan **hil**tê.
Ro li katjimêr çar û nîvan hil**na**yê.

Rabûn:

Ez ra**di**bim.
Tu ra**di**bî.
Ew ra**di**be.

Ez ra**na**bim.
Tu ra**na**bî.
Ew ra**na**be.

Em ra**di**bin.
Hûn ra**di**bin.
Ew ra**di**bin.

Em ra**na**bin.
Hûn ra**na**bin.
Ew ra**na**bin.

Rakirin:

Ez ra**di**kim.
Tu ra**di**kî.
Ew ra**di**ke.

Ez ra**na**kim.
Tu ra**na**kî.
Ew ra**na**ke.

Em ra**di**kin.
Hûn ra**di**kin.
Ew ra**di**kin.

Em ra**na**kin.
Hûn ra**na**kin.
Ew ra**na**kin.

Vekirin:

Ez derî ve**di**kim.
Tu derî ve**di**kî.
Ew derî ve**di**ke.

Ez derî ve**na**kim.
Tu derî ve**na**kî.
Ew derî ve**na**ke.

Em derî ve**di**kin.
Hûn derî ve**di**kin.
Ew derî ve**di**kin.

Em derî ve**na**kin.
Hûn derî ve**na**kin.
Ew derî ve**na**kin.

Vexwendin (dewetkiran):

Azad hevalê xwe ve**di**xwîne cem / ba xwe.
Azad wî ve**na**xwîne cem / ba xwe.
Azad hevalê xwe vexwend cem / ba xwe.
Azad ew ve**na**xwend cem / ba xwe.

Azad hevalê xwe vedixwend cem / ba xwe.
Azad ew venedixwend cem / ba xwe.
Azad hevalê xwe vexwendiyê.
Azad ew venexwendiyê.
Azad hevalê xwe vexwendibû.
Azad ew venexwendibû.

Vexwerin:

Ez zerîkek / tasek dew vedixwim.
Ez dêw / dewî venaxwim.
Min ew vexwer.
Min ew venexwer.

Tu zerîkek / tasek dew vedixwî.
Tu dêw / dewî venaxwî.
Te ew vexwer.
Te ew venexwer.

Ew zerîkek / tasek dew vedixwe.
Ew dêw / dewî venaxwe.
Wî ew vexwer.
Wî ew venexwer.

Em zerîkek / tasek dew vedixwin.
Em dêw / dewî venaxwin.
Me ew vexwer.
Me ew venexwer.

Hûn zerîkek / tasek dew vedixwin.
Hûn dêw / dewî venaxwin.
We ew vexwer.
We ew venexwer.

Ew zerikek / tasek dew vedixwin.

Ew dêw / dewî venaxwin.

Wan ew vexwer.

wan ew venexwer.

Vêketin:

Lampe vêdikeve.

Lampe vênakeve.

Lampe vêket.

Lampe vêneket.

Lampe vêdiket.

Lampe vênediket.

Lampe vêketiye.

Lampe vêneketiye.

Lampe vêketibû.

Lampe vêneketibû.

Vêxistin:

Ez çirayê / çirê vêdixim.

Ez çirê venaxim.

Min çira vêxist.

Min çira venexist.

Tu çirayê / çirê vêdixî.

Tu çirê venaxî.

Te çira vêxist.

Te çira venexist.

Em çirayê / çirê vêdixin.

Em çirê venaxin.

Me çira vêxist.

Me çira venexist.

Hûn çirayê / çirê vê**d**ixin.

Hûn çirê vê**n**axin.

We çira vê**x**ist.

We çira vê**n**exist.

Jêkirin:

Ciwan goşîyek tirî ji min re jê**d**ike.

Ew goşîyek tirî ji min re jê**n**ake.

Wî goşîyek tirî ji min re jê**k**ir.

Wî goşîyek tirî ji min re jê**n**ekir.

Ciwan goşîyek tirî ji min re jê**d**ikir.

Wî goşîyek tirî ji min re jê**n**edikir.

Ciwan tirî ji min re jê**k**iriye.

Wî tirî ji min re jê**n**ekiriye.

Ciwan tirî ji min re jê**k**iribû.

Wî tirî ji min re jê**n**ekiribû.

Lêxistin:

Şivan çoyekî **li** kerê **d**ixe.

Şivan bi çoyekî **li** kerê **n**axe.

Şivên / şivanî çoyek **li** wî **x**ist.

Şivên / şivanî çoyek **li** wî **n**exist.

Şivên / şivanî çoyek **li** wî **d**xist.

Şivên / şivanî çoyek **li** wî **n**edixist.

Wî çoyek **lê**xist.

Wî çoyek **lê**nexist.

Wî çoyek **lê**dixist.

Wî çoyek **lê**nedixist.

Wî çoyek **lê**xistiye.

Wî çoyek **lê**nexistiye.

Wî çoyek **lê**xistibû.

Wî çoyek **lê**nexistibû.

LÊKERÊN „*hevdudanî*“ (yên *veqetandar*)

Ev lêker ji du beşan pêktên, beşê *lêkerî* û beşê *ne lêkerî*.

Beşê lêkerî ji *lêkereke sade* pêktê.

Beşê ne lêkerî dikane *navdêr, rengdêr, yan jî hoker* be.

Ev lêker „*veqetandar*“ in.

Di kesandinê de pêwîst e, ku beşê ne lêkerî û beşê lêkerî *cihê / cuda* bên nivîsandin.

Nimûne:

BIKARANÎNA HIN LÊKERÊN HEVDUDANÎ,
yên (veqetandar):

	<u>Beşê ne lêkerî</u>		<u>Beşê lêkerî</u>
Alîkarîkirin	<i>alîkarî</i>	+	<i>kirin</i>
Avakirin	<i>ava</i>	+	<i>kirin</i>
Çêkirin	<i>çê</i>	+	<i>kirin</i>
Rastkirin	<i>rast</i>	+	<i>kirin</i>
Rengînkirin	<i>rengîn</i>	+	<i>kirin</i>
Amadebûn	<i>amade</i>	+	<i>bûn</i>
Amadekirin	<i>amade</i>	+	<i>kirin</i>
Avdan	<i>av</i>	+	<i>dan</i>

Girêdan	girêk	+	dan
Peyabûn	peya	+	bûn
Peyakirin	peya	+	kirin
Siwarbûn	siwar	+	bûn
Siwarkirin	siwar	+	kirin
Tijîkirin	tijî	+	kirin
Valakirin	vala	+	kirin

Alîkarîkirin:

Ez alîkarîyê **di**kim.
Min alîkarî kir.

Ez alîkarîyê **na**kim.
Min alîkarî **ne**kir.

Tu alîkarîyê **di**kî.
Te alîkarî kir.

Tu alîkarîyê **na**kî.
Te alîkarî **ne**kir.

Ew alîkarîyê **di**ke.
Wî alîkarî kir.

Ew alîkarîyê **na**ke.
Wî alîkarî **ne**kir.

Em alîkarîyê **di**kin.
Me alîkarî kir.

Em alîkarîyê **na**kin.
Me alîkarî **ne**kir.

Hûn alîkarîyê **di**kin.
We alîkarî kir.

Hûn alîkarîyê **na**kin.
We alîkarî **ne**kir.

Ew alîkarîyê **di**kin.
Wan alîkarî kir.

Ew alîkarîyê **na**kin.
Wan alîkarî **ne**kir.

Avakirin:

Rêzan xanîyê xwe ava **dike**.
Rêzan xanîyê xwe ava **nake**.
Wî xanîyê xwe ava kir.
Wî xanîyê xwe ava **nekir**.
Wî xanîyê xwe ava **dikir**.
Wî xanîyê xwe ava **nedikir**.
Wî xanîyê xwe ava kiriye.
Wî xanîyê xwe ava **nekiriye**.
Wî xanîyê xwe ava kiribû.
Wî xanîyê xwe ava **nekiribû**.

Çêkirin:

Lezgîn kursîyan çê **dike**.
Lezgîn kursîyan çê **nake**.
Wî pênc kursî çê kirin.
Wî pênc kursî çê **nekin**.
Wî pênc kursî çê **dikin**.
Wî pênc kursî çê **nedikin**.
Wî pênc kursî çê kirine.
Wî pênc kursî çê **nekirine**.
Wî pênc kursî çê kiribûn.
Wî pênc kursî çê **nekiribûn**.

Rastkirin:

Mamoste şaşîyên şagirtan rast **dike**.
Mamoste şaşîyên şagirtan ras **nake**.
Wî şaşîyek ras kir.

Wî qe şaşîyek ras **ne**kir.
Wî hemû şaşî ras **di**kirin.
Wî hemû şaşî ras **ne****di**kirin.
Mamoste hemû şaşîyên şagirtan rast kirine.
Mamoste hemû şaşîyên şagirtan rast **ne**kirine.
Wî hemû şaşîyên şagirtan rast kiribûn.
Wî hemû şaşîyên şagirtan rast **ne**kiribûn.

Rengînkirin:

Zarok wêneyan (sûretan) regîn **di**ke.
Zarok wêneyan (sûretan) regîn **na**ke.
Wî wêne gişt rengîn kirin.
Wî wêne gişt rengîn **ne**kirin.
Wî wêne gişt rengîn **di**kirin.
Wî wêne gişt rengîn **ne****di**kirin.
Wî wêne gişt rengîn kirine.
Wî wêne gişt rengîn **ne**kirine.
Wî wêne gişt rengîn kiribûn.
Wî wêne gişt rengîn **ne**kiribûn.

Amadekirin (hazirkirin):

Rewşen çayê ji mêvanan re amade **di**ke.
Rewşen çayê ji mêvanan re amade **na**ke.
Rewşenê qehwe jî amade kir.
Wê qehwe amade **ne**kir.
Rewşenê qehwe amade **di**kir.
Wê qehwe amade **ne****di**kir.
Wê qehwe jî amade kiriye.

Wê qehwe amade nekiriye.
Wê qehwe jî amade kiribû.
Wê qehwe amade nekiribû.

Amadebûn (hazirbûn):

Ez li govendê amade dibim.
Ez li govendê amade nabim.
Ez li govendê amade bûm.
Ez li govendê amade nebûm.

Tu li govendê amade dibî.
Tu li govendê amade nabî.
Tu li govendê amade bûyî.
Tu li govendê amade nebûyî.

Ew li govendê amade dibe.
Ew li govendê amade nabe.
Ew li govendê amade bû.
Ew li govendê amade nebû.

Em li govendê amade dibin.
Em li govendê amade nabin.
Em li govendê amade bûn.
Em li govendê amade nebûn.

Hûn li govendê amade dibin.
Hûn li govendê amade nabin.
Hûn li govendê amade bûn.
Hûn li govendê amade nebûn.

Ew li govendê amade **d**ibin.
Ew li govendê amade **n**abin.
Ew li govendê amade bûn.
Ew li govendê amade **n**ebûn.

Avdan:

Evîn kulîlkan av d ide.	Evîn kulîlkan av n ade.
Wê kulîlk av dan.	Wê kulîlk av n edan.
Evînê kulîlkan av d idan.	Evînê kulîlkan av n edidan.
Wê kulîlk av dane.	Wê kulîlk av n edane.
Wê kulîlk av dabûn.	Wê kulîlk av n edabûn.

Girêdan:

Salar du balonan bi hev ve girê **d**ide.
Salar balonan bi hev ve girê **n**ade.
Wî du balon bi hev ve girê dan.
Wî balon bi hev ve girê **n**edan.
Salar du balonan bi hev ve girê **d**idan.
Salar balon bi hev ve girê **n**edidan.
Wî du balon bi hev ve girê dane.
Wî balon bi hev ve girê **n**edane.
Wî du balon bi hev ve girê dabûn.
Wî balon bi hev ve girê **n**edabûn.

Peyabûn:

Azad ji otombîlê peya **d**ibe.

Azad ji otombîlê peya **na**be.
Ew ji otombîlê peya bû.
Ew ji otombîlê peya **ne**bû.
Azad ji otombîlê peya **di**bû.
Azad ji otombîlê peya ne**di**bû.
Ew ji otombîlê peya bûye.
Ew ji otombîlê peya **ne**bûye.
Ew ji otombîlê peya bûbû.
Ew ji otombîlê peya **ne**bûbû.

peyakirin:

Ristem kalemêrkî ji otombîlê peya **di**ke.
Ristem tu kalemêrî ji otombîlê peya **na**ke.
Wî kalemêrek ji otombîlê peya kir.
Wî kalemêr ji otombîlê peya **ne**kir.
Ristem kalemêrk ji otombîlê peya **di**kir.
Ristem tu kalemêr ji otombîlê peya ne**di**kir.

Wî kalemêrek ji otombîlê peya kiriye.
Wî kalemêr ji otombîlê peya **ne**kiriye.
Wî kalemêrek ji otombîlê peya kiribû.
Wî kalemêr ji otombîlê peya **ne**kiribû.

Siwarbûn:

Azad li otombîlê siwar **di**be.
Azad li otombîlê siwar **na**be.
Ew li otombîlê siwar bû.
Ew li otombîlê siwar **ne**bû.

Azad li otombîlê siwar **dibû**.
Azad li otombîlê siwar ne**dibû**.
Ew li otombîlê siwar bûye.
Ew li otombîlê siwar **nebûye**.
Ew li otombîlê siwar bûbû.
Ew li otombîlê siwar **nebûbû**.

Siawrkirin:

Ristem kalemêrkî li otombîlê siwar **dike**.
Ristem tu kalemêrî li otombîlê siwar **nake**.
Wî kalemêrek li otombîlê siwar kir.
Wî kalemêr li otombîlê siwar **nekir**.
Ristem kalemêrk li otombîlê siwar **dikir**.
Ristem tu kalemêr li otombîlê siwar ne**dikir**.
Wî kalemêrek li otombîlê siwar kiriye.
Wî kalemêr li otombîlê siwar **nekiriye**.
Wî kalemêrek li otombîlê siwar kiribû.
Wî kalemêr li otombîlê siwar **nekiribû**.

Tijîkirin:

Narîn satilê tijî şîr **dike**.
Narîne satilê tijî **nake**.
Narîne satil tijî şîr kir.
Narîne satil tijî **nekir**.
Wê satil tijî şîr **dikir**.
Wê satil tijî ne**dikir**.
Narîne satil tijî şîr kiriye.
Narîne satil tijî **nekiriye**.

Wê satil tijî şîr kiribû.

Wê satil tijî **ne**kiribû.

Valakirin:

Heso bermîlê gemarê vala **di**ke.

Heso bermîlê gemarê vala **na**ke.

Wî bermîlê gemarê vala kir.

Wî bermîlê gemarê vala **ne**kir.

Heso bermîlê gemarê vala **di**kir.

Heso bermîlê gemarê vala ne**di**kir.

Wî bermîlê gemarê vala kiriye.

Wî bermîlê gemarê vala **ne**kiriye.

Wî bermîlê gemarê vala kiribû.

Wî bermîlê gemarê vala **ne**kiribû.

BIKARANÎNA PRONAVÊN PÊŞKER

„EV“ û „EW“

Pronavê pêşker „ev“ tê bikaranîn, jibo navdêrên ku li nêzîkî merov bin. Pronavê pêşker „ew“ jî jibo navdêrên ku li dûrî merov bin, tê bikaranîn.

Lê herdu pronavên pêşker „ev“ û „ew“ carine wek xwe dimînin û carina tên guhartin

- *ligor cihê wan di ristê (hevokê) de û*

- *ligor demên lêkeran (lêkerên têper û teneper).*

Nimûne:

Navdêr nêr û yekejimar e:

Ev kur jîr e.

Ew xanî sipî ye.

Ev şagirt diçe dibistanê.

Ew xwendekar diçe zanistanê (zanîngehê).

Ev şagirt çû dibistanê.

Ew xwendekar çû zanistanê.

Ev şagirt çûye dibistanê.
 Ew xwendekar çûye zanistanê.
 Ev şagirt çûbû dibistanê.
 Ew xwendekar çûbû zanistanê.
 Ev şagirt dê dîsa biçe dibistanê.
 Ew xwendekar dê dîsa biçe zanistanê...
 Ev kur sêvekê dixwe.
 Ew mêr nameyekê dinivîse.
 Ev kur dê sêvekê bixwe.
 Ew mêr dê nameyekê binivîse ...

Navdêr mê û yekejimar e:

Ev keç ciwan e.
 Ew dar mezin e.
 Ev jin tê bazarê.
 Ew keç tê sînemê.
 Ev jin ji bazarê hat.
 Ew keç ji sînemê hat.
 Ev jin ji bazarê hatiye.
 Ew keç ji sînemê hatiye.
 Ev jin ji bazarê hatibû.
 Ew keç ji sînemê hatibû.
 Ev jin dê ji bazarê were / bê.
 Ew keç dê ji sînemê were / bê. ...
 Ev keç sêvekê dixwe.
 Ew jin nameyekê dinivîse.
 Ev keç dê sêvekê bixwe.
 Ew jin dê nameyekê binivîse. ...

Navdêr jîbo herdu zayendan gelejimar e:

Ev kur û keç pir jîr in.
Ew xanî û dar zaf mezin in.
Ev keç û kur diçin dibistanê.
Ew mêr û jin tên bazarê.
Ev keç û kur dê biçin dibistanê.
Ew mêr û jin dê werin / bên bazarê.
Ev keç û kur çûn dibistanê.
Ew mêr û jin hemû ji bazarê hatin. ...
Ev kur û keç sêvan dixwin.
Ew mêr û jin nameyan dinivîsin.
Ev kur û keç dê sêvan bixwin.
Ew mêr û jin dê nameyan binivîsin. ...

Di van hemû ristên jorîn de „ev“ û „ew“ nehatin guhartin, jiberku
- navdêrên ku lipaş „ev“ û „ew“ hatine di rewşa kirde /
kiriyar de ne,
- lêkerên ku di ristan de hatine têneper in, yan jî ew têper
in û di rewşa mandê (dema niha) de yan di ayîndê
(dema pêş) de ne.

GUHARTINA PRONAVÊN PÊŞKER „EV“ û „EW“:

Herdu pronavên pêşker „ev“ û „ew“ bi vî awayî tên
guhartin:

Ev dibe „vî“, dema ku navdêr nêr û yekejimar be.
Ev dibe „vê“, dema ku navdêr mê û yekejimar be.

*Ev dibe „van“, dema ku navdêr (nêr / mê) gelejimar be.
 Ew dibe „wî“, dema ku navdêr nêr û yekejimar be.
 Ew dibe „wê“, dema ku navdêr mê û yekejimar be.
 Ew dibe „wan“, dema ku navdêr (nêr / mê) gelejimar be.*

Nimûne:

Navdêr nêr û yekejimar e:

*Vî kurî sêvek xwer.
 Wî mêrî nameyek nivîsand.
 Vî kurî sêvek xweriye.
 Wî mêrî nameyek nivîsandiye.
 Vî kurî sêvekt xweribû.
 wî mêrî nameyek nivîsandibû.
 Vî kurî dê sêvek bixwera /
 xweribûya.
 Wî mêrî dê nameyek binivîsanda /
 nivîsandibûya. ..*

*Mîtan vî kurî dibîne
 Mîtan wî kurî jî dibîne. ...
 Mîtan qelemekî dide vî kurî.
 Mîtan qelemek da wî kurî.
 Navê vî kurî Azad e.
 Navê wî kurî Behzad e. ...*

Tu dixwezî vî çentî bikiî yan wî çentî ?

*Wek ku di ristên jorîn de tê dîtîn, dema ku „ev“ dibe „vî“ û
 „ew“ dibe „wî“, divêt tîpa „î“ jî bi navdêrê nêr û yekejimar ve be.*

Navdêr mê û yekejimar e:

Vê keçê sêvek xwer.
Wê jinê nameyek nivîsand.
Vê keçê dê sêvek bixwera / xweribûya.
Wê jinê dê nameyek binivîsanda /
nivîsandibûya. ...

Azad vê kovarê dixwîne.
Azad wê kovarê jî dixwîne. ...

Mîtan diyarîyek da vê keçê.
Mîtan diyarîyek daye wê keçê.
Mêrê vê jinê mamoste ye.
Mêrê wê jinê jî dartaş e. ...
Tu diçî serdana vê malê yan wê malê ?

*Wek ku di van ristên jorîn de jî tê dîtin, dema ku „ev“ dibe „vê“
û „ew“ dibe „wê“, divêt tîpa „ê“ jî bi navdêrê mê û yekejimar
ve be.*

Navdêr jibo herdu zayendan gelejimar e:

Van kuran zebeşek xwer.
Wan jinan rojnameyek xwend.
Van kur û keçan çar hinar xwerine.
Wan jin û mêran du name nivîsandine.
Van keç û kuran çar hinar xweribûn.
wan mêr û jinan du name nivîsandibûn.

Mîtan **van** kuran dibîne.
Mîtan **wan** keçan nas dike.
Mîtan **van** kur û keçan dibîne.
Mîtan **wan** keç û kuran nas dike...

Mîtan çar sêvan dide **van** zarokan.
Mîtan çar diyarî dan **wan** keçan.
Karê **van** karkeran zor dijar e.
Karê **wan** momosteyan jî ne hêsan e...
Tu dixwezî **van** sêvan bikirî yan **wan** sêvan ?

Lê di van ristên jorîn de tê dîtîn, ku dema „ev“ dibe „van“ û „ew“ dibe „wan“, paşgira „an“ jî wek nîşana gelejimarê bi navdêrên nêr û mê ve dibe.

Nimûneyên din:

Nêr û yekejimar:

Mîtan **ev** qelem kirî.
Azad **ew** kur dît. ...

Mê û yekejimar:

Mîtan **ev** rojname xwend.
Azad **ew** keç dît. ...

Gelejimara herdu zayendan:

Mîtan **ev** qelem û defter kirîne.

Azad ew kur û keç dîtine.
Mîtan ev pirtûk xwendibûn.
Azad ew xwendekar nas kiribûn...

Di van ristên jorîn de „ev“ û „ew“ nehatin guhartin, jiberku „Mîtan û Azad“ di rewşa kirde / kiriyar de ne û lêkerên têper di demên buhîrtî de ne.

BIKARANÎNA TAYBETÎ, ya „EV“ û „EW“:

Di zarava kurmancî de „ev“ û „ew“ digel

- *ha*, di rewşa yekejimar de û
- *han*, di rewşa gelejimar de

tên bikaranîn, bê ku wateya (maneya) wan were guhartin:

Nimûne:

Nêr û yekejimar:

Ev şagirtê ha pir zîrek e.
Ew karkerê ha pir hoste ye. ...

Kurtnivîs:

Ev şagirta pir zîrek e.

Ew kaker^a pir hoste ye.

Mê û yekejimar:

Ev jina^a ha zaf ciwan e.

Ew keça^a ha zaf jîr e. ...

Kurtnivîs:

Ev jina^a zaf ciwan e.

Ew keça^a zaf jîr e.

Gelejimara herdu zayendan:

Ev şagirtên^a han gelek jîr in.

Ew jinên^a han zaf ciwan in.

Ev karkerên^a han pir hoste ne.

Ew keçên^a han zor zîrek in. ...

Kurtnivîs:

Ev şagirtana^a / şagirtna^a gelek jîr in.

Ew jinana^a / jini^a zaf ciwan in.

Ev karkerana^a / karkerna^a pir hoste ne.

Ew keçana^a / keçikna^a zor zîrek in. ...

BIKARANÎNA LÊKERA „HATIN“

Lêkera „**hatin**“, di Kurdî de, bi *du erkan* (wezîfeyan) *radibe*:

- Bikananîna lêkera „**hatin**“ wek lêkereke **sade**,
ya **têneper**.
- Bikananîna lêkera „**hatin**“ jibo avakirina raweya
(haleta) **pasîv**.

1. Bikananîna lêkera „**hatin**“ wek lêkereke **sade**,
ya **têneper**:

Nimûne:

Ez tēm cejna Newrozê.
Ez hatim cejna Newrozê.
Ez dihatim cejna Newrozê.
Ez hatime cejna Newrozê.
Ez hatibûm cejna Newrozê.

Tu têtî cejna Newrozê.
Tu hatî cejna Newrozê.
Tu dihatî cejna Newrozê.
Tu hatiyî cejna Newrozê.

Tu hatibûyî cejna Newrozê.

Ew tê cejna Newrozê.

Ew hat / hate cejna Newrozê.

Ew dihat cejna Newrozê.

Ew hatiye cejna Newrozê.

Ew hatibû cejna Newrozê.

Em tên cejna Newrozê.

Em hatin cejna Newrozê.

Em dihatin cejna Newrozê.

Em hatine cejna Newrozê.

Em hatibûn cejna Newrozê.

Hûn tên cejna Newrozê.

Hûn hatin cejna Newrozê.

Hûn dihatin cejna Newrozê.

Hûn hatine cejna Newrozê.

Hûn hatibûn cejna Newrozê.

Ew tên cejna Newrozê.

Ew hatin cejna Newrozê.

Ew dihatin cejna Newrozê.

Ew hatine cejna Newrozê.

Ew hatibûn cejna Newrozê.

Şagirt **tê** dibistanê.

Şagirt **tên** dibistanê.

Ew **hat** / **hate** dibsitanê.

Ew **hatin** dibistanê.

Siyamend ji sînemê **hatiye**.
Herkes **hatibû** şahîya Newrozê. ...

2. *Bikaranîna lêkera „**hatin**“ jibo avakirina raweya pasîv:*

Nimûne:

*Bikaranîna lêkera „**hatin**“ digel lêkeren kelandin, dîtin, rastkirin, çêkirin û avakirin:*

Av **tê** kelandin.
Şaşî zû **nayên dîtin**.
Çewtî **hat / hate** rastkirin.
Maseya ku bi destê Behzad **hatiye çêkirin**, zor rind / baş e.
Ew xanîyê ku ji alîyê Siyamend ve li Wanê **hatibû avakirin**,
rengê wî sipî bû. ...

Hin nimûne liser „*kelandin, dîtin, rastkirin, çêkirin û avakirin*“ wek **navdêr**:

Kelandina avê jibo çayê pêwîst e.

Bi dîtina min rastkirina çewtîyan di xebatê de mercekî bingeîn e.

Di çêkirina maseyan de Behzad pir hoste ye.

Gundîyan dest bi avakirina xanîyên xwe kirin....

SERINC:

LÊKER TÊN KESANDIN Û NAVDÊR TÊN TEWANDIN

Nimûneyine din liser pasîv:

Xanî tê avakirin.

Xanî hat / hate avakirin.

Xanî dihat avakirin.

Xanî hatiye avakirin.

Xanî hatibû avakirin.

Xanî dê were / bê avakirin.

Xanî dê hatibe avakirin.

Eger xanî bihata avakirin, minê alîkarîya te bikira.

Heke xanî hatibe avakirin, ezê werim serdana we.

Eger xanî hatibûya avakirin, minê derî û pencere

bixwe boye kiribûna. ...

Hin nimûne liser neyînîya pasîv:

Pirtûk **nayê** weşandin.

Pirtûk **nehat / hate** weşandin.

Pirtûk **nedihat** weşandin.

Pirtûk **nehatiye** weşandin.

Pirtûk **nehatibû** weşandin.

Pirtûk dê **neyê** weşandin.

Pirtûk dê **nehata** weşandin.

Pirtûk dê **nehatibe** weşandin.

Pirtûk dê **nehatibûya** weşandin. ...

CUDAHÎ DI NAVBERA „NIMRE, HEJMAR Û JIMAR „ DE

Di zimanê kurdî de „nimre, hejmar û jimar„ her sê ligor pêdivîya wan tên bikaranîn.

Lêbelê cudahî di navbera wan de heye, dema ku ew di ristê de tên bikaranîn.

Bi awayekî giştî „nimre“ jibo van tiştan tê bikaranîn:

Telefon, fax, xanî, otombîl, bîlêt, cihê rûniştinê li sînemê yan li şanoyê û her wekî din.

„Hejmar“ jî jibo van tiştan tê bikaranîn:

Pirtûk, kovar, komek ji cemawer û her wekî din.

„Jimar“ jî jibo jimarên kurdî tê bikaranîn:

Yek, didu, sisê, çar, pênc, şeş, heft, heşt, nih, deh ...

1. NIMRE

Hin nimûne jibo bikaranîna „nimreyê“:

Nimreya / nimra telefona te /
faksa te çi ye ?

Nimra otombîla Azad bi „K“ dest
pê dike.

Nimra bîlêta min 260 e.

Nimra linkê Rewşenê 38 in.

Nimra mala Siyamend 40 e. ...

2. HEJMAR

Hin nimûne jibo bikaranîna „hejmarê“:

Li şahîya Newrozê hejmareke zor mezin
ji şênîyê Hewlêrê amade bû.

Ristem gotareke balkêş di kovara „Kurdistan“,
hejmar 5 de weşand.

Hejmara dawîyê, ya rojnama „Kurdistan“
hên neketiye destê min. ...

3. JIMARÊN KURDÎ

Di zimanê me de „*jimar* / *jimartin*“ wek navdêr tê bikaranîn.

Lê „*jimartin*“ wek lêker / rader jî tê bikaranîn.

Lêkera „*jimartin*“ ligor rêzika gramêrî bi vî awayî tê kesandin:

LÊKER / RADER	: Jimartin
RAWEYA FERMANÎ	: <i>bi</i> jmêre
HÎMÊ LÊKERÊ	: <i>jmêr</i>
HÎMÊ RADERÊ	: <i>jimart</i>

Jibo kesandina lêkera „*jimartin*“ di raweya „mandê (dema niha)“ de, *hîmê lêkerê* jî me re pêwîst e.

Jibo kesandina lêkera „*jimartin*“ di demên buhîrtî de (buhêrka têdeyî, buhêrka berdest, buhêrka dûdar û buhêrka çîrokî) *hîmê raderê* jî me re pêwîst e.

Ez	<i>di</i> jmêrim
Min	jimart
Min	<i>di</i> jimart
Min	jimart <i>iye</i>
Min	jimart <i>ibû</i>

Tu	<i>di</i> jmêrî
Te	jimart

Te	dijimart
Te	jimartiye
Te	jimartibû

Ew	dijmêre
Wî / wê	jimart
Wî / wê	dijimart
Wî / wê	jimartiye
Wî / wê	jimartibû

Em	dijmêrin
Me	jimart
Me	dijimart
Me	jimartiye
Me	jimartibû

Hûn	dijmêrin
We	jimart
We	dijimart
We	jimartiye
We	jimartibû

Ew	dijmêrin
Wan	jimart
Wan	dijimart
Wan	jimartiye
Wan	jimartibû

jimarên kurdî ev in:

o zîro (zîvir / sufir)

1 yek

2 didu

3 sisê

4 çar

5 pênc

6 şeş

7 heft

8 heşt

9 neh

10 deh

11 yazde

12 dazde

13 sêzde

14 çarde

15 pazde

16 şazde

17 hivde

18 hijde

19 nozde

20 bîst

*Heke / heger „**didu**“ û „**sisê**“ bi navdêrekî re hatin,
kîta „**di**“ ji „**didu**“ û kîta „**si**“ ji „**sisê**“ dikevin.*

Nimûne:

didu	+	kes	= du kes
sisê	+	kes	= sê kes
didu	+	mêr	= du mêr
sisê	+	jin	= sê jin

*Heke „yek“ bi navdêrekî re hat, divêt ew bi dawîya navdêr ve be.
Heger dawîya navdêr tîpeke dengdar be, tîpa „y“ ji „yek“ tê êxistin.*

Nimûne:

Mamoste	+	yek	= mamosteyek
Mase	+	yek	= maseyek
Kursî	+	yek	= kusîyek
Şagirt	+	yek	= şagirttek
Keç	+	yek	= keçek
Sêv	+	yek	= sêvek

Hemû „jimarên“ bîstûyek heya nodûneh bi hevdu ve tên nivîsandin:

21	bîstûyek	
22	bîstûdidu	(bîstûdu kur)
23	bîstûsisê	(bîstûsê keç)

24 bîstûçar
25 bîstûpênc
26 bîstûşeş
27 bîstûheft
28 bîstûheşt
29 bîstûneh
30 sih

31 sihûyek
32 sihûdidu (sihûdu mêt)
33 sihûsisê (sihûsê jin)
34 sihûçar
35 sihûpênc
36 sihûşeş
37 sihûheft
38 sihûheşt
39 sihûneh
40 çel

41 çelûyek
42 çelûdidu
43 çelûsisê
44 çelûçar
45 çelûpênc
46 çelûşeş
47 çelûheft
48 çelûheşt
49 çelûneh

- 50 pēncih
- 51 pēncihûyek
- 52 pēncihûdidu
- 53 pēncihûsisê
- 54 pēncihûçar
- 55 pēncihûpênc
- 56 pēncihûşeş
- 57 pēncihûheft
- 58 pēncihûheşt
- 59 pēncihûneh
- 60 şêst
- 61 şêstûyek
- 62 şêstûdidu
- 63 şêstûsisê
- 64 şêstûçar
- 65 şêstûpênc
- 66 şêstûşeş
- 67 şêstûheft
- 68 şêstûheşt
- 69 şestûneh
- 70 heftêh
- 71 heftêhûyek
- 72 heftêhûdidu
- 73 heftêhûsisê
- 74 hestêhûçar

75 heftêhûpênc
76 heftêhûşeş
77 heftêhûheft
78 heftêhûheşt
79 heftêhûneh
80 heştêh

81 heştêhûyek
82 heştêhûdidu
83 heştêhûsisê
84 heştêhûçar
85 heştêhûpênc
86 heştêhûşeş
87 heştêhûheft
88 heştêhûheşt
89 heştêhûneh
90 nod

91 nodûyek
92 nodûdidu
93 nodûsisê
94 nodûçar
95 nodûpênc
96 nodûşeş
97 nodûheft
98 nodûheşt
99 nodûneh

100 sed
101 sed û yek
102 sed û didu (sed û du mî)
103 sed û sisê (sed û sê bizin)

.

110 sed û deh
111 sed û yazde

.

119 sed û nozde
120 sed û bîst

121 sed û bîstûyek
122 sed û bîstûdidu
123 sed û bîstûsisê
124 sed û bîstûçar
125 sed û bîstûpênc
126 sed û bîstûşeş
127 sed û bîstûheft
128 sed û bîstûheşt
129 sed û bîstûneh
130 sed û sih

.

199 sed û nodûneh

Hemû „*jimarên*“ dused, sêsed, çarsed, pêncsed (pênsed), şeşsed (şesed), heftsed (hefsed), heştse (heşsed) û nehsed *bi hevdu ve* tên nivîsandin:

200	dused	didu	+ sed = dused
300	sêsed	sisê	+ sed = sêsed
400	çarsed		
500	pênsed	pênc	+ sed = pênsed
600	şesed	şeş	+ sed = şesed
700	hefsed	heft	+ sed = hefsed
800	heşsed	heşt	+ sed = heşsed
900	nehsed		

Hemû „*jimarên*“ 2.000 (duhezar), 3.000 (sêhezar), 4.000 (çarhezar), 5.000 (pênchezar), 6.000 (şeşhezar), 7.000 (hefhezar), 8.000 (heşthezar), 9.000 (nehehezar) û 10.000 (dehehezar) *bi hevdu ve* tên nivîsandin:

1.000	hezar
1001	hezar û yek
1002	hezar û didu
1003	hezar û sisê
.	
1010	hezar û deh
1011	hezar û yazde
1012	hezar û dazde
1013	hezar û sêzde

.
 1099 hezar û nodûneh
 1.100 hezra û sed
 1.101 hezar û sed û yek

.
 1.200 hezar û dused
 1.300 hezra û sêsed
 1.400 hezra û çarsed
 1.500 hezar û pênsed
 1.600 hezar û şesed
 1.700 hezar û hefsed
 1.800 hezar û heşsed
 1.900 hezra û nehsed

.
 1.999 hezar û nehsed û nodûneh
 2.000 duhezar
 didu + hezar = duhezar
 3.000 sêhezar
 sisê + hezar = sêhezar
 4.000 çarhezar
 5.000 pêncezar
 6.000 şeşhezar
 7.000 hefthezar
 8.000 heşthezar
 9.000 nehehezar
 neh + hezar = nehehezar

10.000 dehehezar
 deh + hezar = **dehehezar**

*Jiberku, ligor gramêra kurdî, qedexe ye ku du tîpên wek hevdu
 lidû hev werin, tîpa dengdêr „e“ ketiye navbera herdu tîpên
 dengdar „h“ di „neh**e**hezar û deh**e**hezar“ de.*

*Hemû „jimarên“ 11.000 (yazdehezar) heya 99.000
 (nodûnehehezar) **bi hevdu ve** tîn nivîsandin:*

11.000	yazdehezar
12.000	dazdehezar
13.000	sêzdehezar
14.000	çardehezar
15.000	pazdehezar
16.000	şazdehezar
17.000	hivdehezar
18.000	hişdehezar
19.000	nozdehezar
20.000	bîst hezar
21.000	bîstûyekhezar

100.000	sedhezar
200.000	dusedhezar
300.000	sêsedhezar
400.000	çarsedhezar

500.000	pênsedhezar
600.000	şesedhezar
700.000	hefsedhezar
800.000	heşsedhezar
900.000	nehsedhezar
900.001	nehsedhezar û yek

Hemû „*jimarên*“ 100.000 (sedhezar) heya 999.000 (nehsedûnodûnehehezar) jî *bi hevdu ve* tên nivîsandin.

1.000.000	milyonek	
	yek + milyon	= <i>milyonek</i>
2.000.000	dumilyon	
	didu + milyon	= <i>dumilyon</i>
3.000.000	sêmilijon	
	sisê + milyon	= <i>sêmilijon</i>
4.000.000	çarmilijon	
.		
900.000.000	nehsemdilijon	
.		
1.000.000.000	milyardek	
	yek + milyard	= <i>milyardek</i>
2.000.000.000	dumilyard	
	didu + milyard	= <i>dumilyard</i>

3.000.000.000 sêmiliyard
sisê + miliyard = sêmiliyard

.

100.000.000.000 sedmiliyard

.

900.000.000.000 nehsedmiliyard

.

1.000.000.000.000 biliyonek

Nimûne:

0	<i>zîro (zîvir)</i>
1	<i>yek</i>
21	<i>bîstûyek</i>
125	<i>sed û bîstûpênc</i>
400	<i>çarsed</i>
2.000	<i>duhezar</i>
2.421	<i>duhezar û çarsed û bîstûyek</i>
300.000	<i>sêsedhezar</i>
300.021	<i>sêsedhezar û bîstûyek</i>
300.125	<i>sêsedhezar û sed û bîstûpênc</i>
2.000.000	<i>dumiliyon</i>
2.612.465	<i>dumiliyon û şesedûdazdehezar û çarsed û şêstûpênc</i>
900.000.000	<i>nehsedmiliyon</i>

945.375.725	nehsedûçelûpêncmiliyon û sêsedûheftêhûpênchezar û hefsed û bîstûpênc
5.000.000.000	pêncmiliyard
5.225.415.865	pêncmiliyard û dusedûbîstûpêncmiliyon û çarsedûpazdehezar û heşsed û şêstûpênc

BI KARANÎNA LÊKERA

„VÎN“

Di „Zarava Kurmancî“ de lêkera „vîn“ bi du awayan tê bikaranîn:

1. Carekê bi „grûpa yekem, ya pronavên kesîn“ re tê û wateya (maneya) „pêwîstîyê“ dide.

Di vê raweyê de lêkera „vîn“ jibo hemû kesan bi awayekê tewandî li *destpêka* ristê / hevokê tê danîn û

- dibe „divêt“ (di dema niha de),
- dibe „divîyabû / divabû“ (di dema buhîrtê de).

2. Carekê bi „grûpa duyem, ya pronavên kesîn“ re tê û wateya (maneya) „daxwezîyê“ yan „pêdivîyê“ dide.

Di vê raweyê de lêkera „vîn“ jibo hemû kesan bi awayekê tewandî li *dawîya* ristê / hevokê tê danîn û

- dibe „divêt“ (di dema niha de),
- dibe „divîyabû / divabû“ (di dema buhîrtê de).

Dema ku navdêr di ristê de gelemjimar be

„divêt“ dibe „divên“.

Nimûne:

*BIKARANÎNA LÊKERA „VÎN“
bi „grûpa yekem re, ya pronavên kesîn“:*

Grûpa yekem, ya pronavên kesîn:

Ez	jibo kesê yekê	(yekejimar)
Tu	jibo kesê diduyê	(yekejimar)
Ew	jibo kesê sisiyê	(yekejimar)
Em	jibo kesê yekê	(gelejimar)
Hûn	jibo kesê yekê	(gelejimar)
Ew	jibo kesê yekê	(gelejimar)

Divêt ez xanîyekî li gund ava bikim.

Divêt tu xanîyekî li gund ava bikî.

Divêt ew xanîyekî li gund ava bike.

Divêt em xanîyekî li gund ava bikin.

Divêt hûn xanîyekî li gund ava bikin.

Divêt ew xanîyekî li gund ava bikin.

(pêwîst e xanîyek bê avakirin)

Divabû ku ez biçim Mehabadê.

Divabû ku tu biçî Mehabadê.

Divabû ku ew biçe Mehabadê.

Divabû ku em biçin Mehabadê.

Divabû ku hûn biçin Mehabadê.

Divabû ku ew biçin Mehabadê.

(Çûndina Mehabadê pêwîst bû)

BIKARANÎNA LÊKERA „VÎN“

bi „grûpa duyem re, ya pronavên kesîn“:

Grûpa duyem, ya pronavên kesîn:

Min	jibo kesê yekê	(yekejimar)
-----	----------------	-------------

Te	jibo kesê diduyê	(yekejimar)
----	------------------	-------------

Wî / wê	jibo kesê sisiyê	(yekejimar)
---------	------------------	-------------

Me	jibo kesê yekê	(gelejimar)
----	----------------	-------------

We	jibo kesê yekê	(gelejimar)
----	----------------	-------------

Wan	jibo kesê yekê	(gelejimar)
-----	----------------	-------------

Min fîncanek qehwe divêt.

Te fîncanek qehwe divêt.

Wî fîncanek qehwe divêt.

Wê fîncanek qehwe divêt.

Me fîncanek qehwe divêt.

We fîncanek qehwe divêt.

Wan fîncanek qehwe divêt.

(xwestin fîncanek qehwe ye)

Min malek **divêt**.
Te malek **divêt**.
Wî malek **divêt**.
Wê malek **divêt**.

Me malek **divêt**.
We malek **divêt**.
Wan malek **divêt**.

(pêdivî bi malekê heye)

Min pere **divên**.
Te pere **divên**.
Wî pere **divên**.
Wê pere **divên**.

Me pere **divên**.
We pere **divên**.
Wan pere **divên**.

(pêdivî bi peran heye)

*jiberku gotina „pere“ bi awayekê gelejimarî tê gotin, „**divêt**“ bûye „**divên**“.*

Divêt Rewşen biçê bazarê.

(pêwîst e ew here bazarê)

Rewşenê kincek **divêt**.

*(ew kincekî dixweze /
pêdivîya wê bi kincekî heye)*

BIKARANÎNA

„XWE“

Bi awayekî giştî „xwe“ di zarava kurmancî de bi vî awayî tê bikaranîn:

1. Wek „pronavê destanîyê“

Mîna:

Yê xwe,

Ya xwe,

Yên xwe

2. Wek „pronavê bîrdar“ (bi hin lêkerên têper re).

Mîna:

Xwe-dîtin,

Xwe-şuştin ...

3. Wek „pronavê pêşker“ (bi hin daçekan re).

Mîna:

Bixwe,

Jixwe ...

Bikaranîna „**xwe**“ wek „**pronavê destanîyê**“:

Nimûne:

Nêr û yekejimar:

Yê min

Yê te

Yê wî

Yê wê

Yê xwe

Yê me

Yê we

Yê wan

Mê û yekejimar:

Ya min

Ya te

Ya wî

Ya wê

Ya xwe

Ya me

Ya we

Ya wan

Gelejimara herdu zayendan:

Yên min	Yên xwe
Yên te	
Yên wî	
Yên wê	
Yên me	
Yên we	
Yên wan	

Nêr û yekejimar:

Mîtan silavê li mamosteyê xwe dike.
Mîtan silav li mamosteyê xwe kir.
Mîtan silav li mamosteyê xwe fikir.
Mîtan silav li mamosteyê xwe kiriye.
Mîtan silav li mamosteyê xwe kiribû.

Mîtan bi qelemê xwe dinivîse.
Mîtan bi qelemê xwe nivîsand.
Mîtan bi qelemê xwe dinivîsand.
Mîtan bi qelemê xwe nivîsandiye.
Mîtan bi qelemê xwe nivîsandibû.

Di ristên jorîn de tîpa „y“ ji „yê“ hat êxistin, jiberku dawîya navdêr „qelem“ tîpeke dengdar e.

Mê û yekejimar:

Rewşen maseya xwe pak dike.
Rewşenê maseya xwe pak kir.

Rewşenê maseya xwe pak dikir.
Rewşenê maseya xwe pak kiriye.
Rewşenê maseya xwe pak kiribû.

Zarok bi goka xwe dilîze.
Zarok bi goka xwe lîst.
Zarok bi goka xwe dilîst.
Zarok bi goka xwe lîstiyê.
Zarok bi goka xwe lîstibû.

Di ristên jorîn de tîpa „y“ ji „ya“ hat existin, jiberku dawîya navdêr „gok“ tîpeke dengdar e.

Gelejimara herdu zayendan:

Ew silavê li mamosteyên xwe dîkin.
Wan silav li mamosteyên xwe kirin.
Wan silav li mamosteyên xwe kirine.
Wan silav li mamosteyên xwe kiribûn.

Şagirt pirtûkên xwe datîne ser refê.
Şagirt pirtûkên xwe danîn ser refê.
Şagirt pirtûkên xwe danîne ser refê.
Şagirt pirtûkên xwe danîbûn ser refê.

Di ristên jorîn de tîpa „y“ ji „yên“ hat existin, jiberku dawîya navdêr „pirtûk“ tîpeke dengdar e.

Bikaranîna „xwe“ wek „pronavê bîrdar“:

Nimûne:

Rewşen **xwe** di nînikê / eynê re **dibîne**.

Wê **xwe** di nînikê **dît**.

Wê **xwe** di nînikê **didît**.

Wê **xwe** di nînikê **dîtiye**.

Wê **xwe** di nînikê **dîtibû**.

Zarok **xwe** dişo.

Wî **xwe** şuşt.

Wî **xwe** dişuşt.

Wî **xwe** şuştîye.

Wî **xwe** şuştibû.

Rêwî **xwe** dilezînin, daku ew bigihînin
ser trêna **xwe**.

Wan **xwe** lezand, daku ew bigihînin
ser trêna **xwe**. ...

Azad zaf perîşan e, lê ew **xwe** pir
dewlemend **dibîne**. ...

Bikaranîna „xwe“ wek „pronavê pêşker“:

Nimûne:

Ristem **bixwe** dartaşekî baş e.

Siyamend wêneyan **bixwe** çê dike.

Wî wêne **bixwe** çê kirin.
Wî wêne **bixwe** çê dîkirin.
Wî wêne **bixwe** çê kirine.
Wî wêne **bixwe** çê kiribûn.
Rewşen **bixwe** diçe bazarê.
Ew **bixwe** çû bazarê.
Ew **bixwe** diçû bazarê.
Ew **bixwe** çûye bazarê.
Ew **bixwe** çûbû bazarê.

Nimûne:

Ew xanîyê **xwe bixwe** ava dîkin.
Wan xanîyê **xwe bixwe** ava kir.
Wan xanîyê **xwe bixwe** ava dîkir.
Wan xanîyê **xwe bixwe** ava kiriye.
Wan xanîyê **xwe bixwe** ava kiribû.

Ciwan ji Nesrînê re got:
Divêt tu alîkarîya dayîka / dêka **xwe** bikî !

Nesrînê lê vegerand û got:
Jixwe min dixwest, ku ez alîkarîya
dayîka **xwe** bikim.

Gotin, otombîla sor bikire !
Jixwe min dixwest, ku ez otombîla sor bikirim.

BIKARANÎNA
HIN
BIWÊJÊN KURDÎ

Di vê mijarê de em dixwezin liser van biwêjan (gotinan)
rawestin:

1. *Ro*
Roj
2. *Erê*
Belê
3. *Nimûne*
Wek
Mîna
Wekok
Mînak
4. *Kanîn*
Karîn

1. BIKARANÎNA *RO* / *ROJ*:

Di zimanê kurdî de „*ro*“ û „*roj*“ herdu hene.
Lêbelê ew li her herêmeke Kurdistanê bi awayekî tên bikaranîn.

Li hin herêman bes „*ro*“ bi du maneyan dibêjin.
Li herêmine din tenê „*roj*“ bi du maneyan dibêjin.

Lêbelê li hin herêman jî „*ro*“ û „*roj*“ heduyan rast bi kar tînin.
Di Zarava Soranî de gotina „*ro*“ nîne.

Jibo ev pirs baş bê zelalkirin, ez dixwezim rastîya bikaranîna „*ro*“ û „*roj*“ diyar bikim:

RO maneya / wateya wê „ŞEMS / SUN / SONNE „
ye.

ROJ maneya / wateya wê „YEWM / DAY / TAG“
e.

Dema ku RO hiltê, ROJ dest pê dike.

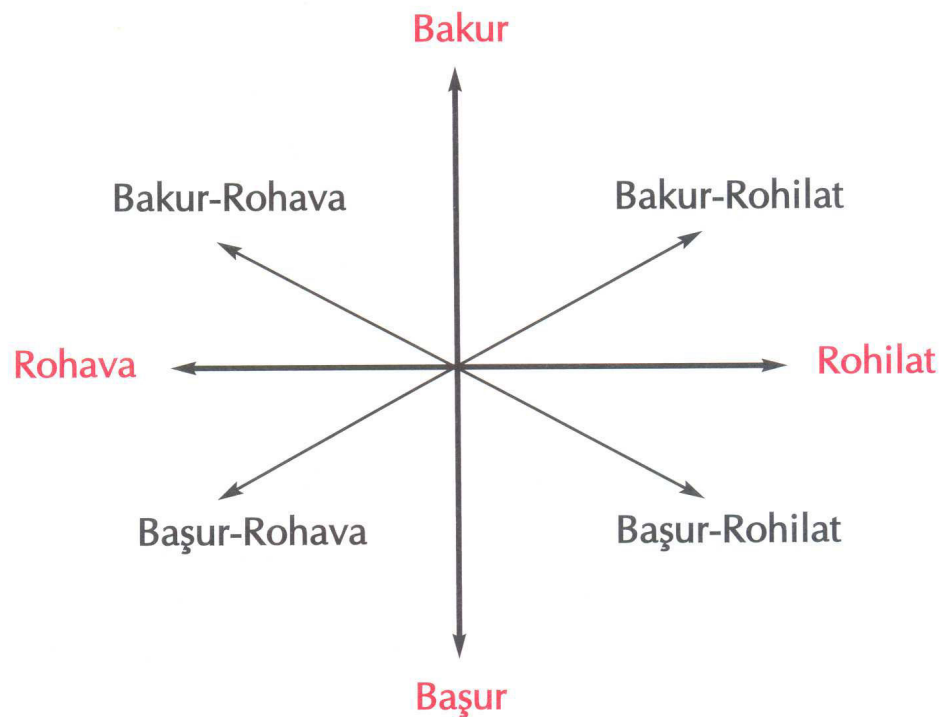
Dema ku RO diçe ava, HÊVAR dest pê dike.

RO û **BA** herdu roleke zor giring di her çar Alîyên Cîhanê de dilîzin:

- Pêwendîya „ŞERQ (Rohilat)“ û „XERB (Rohava)“ bi **RO**yê re heye.

- Pêwendîya „ŞEMAL (Bakur)“ û „QULBET (Başur)“ bi **BÊ** / **BA** re heye.

ALÎYÊN CÎHANÊ:

SERINC:

*Gotina BAKUR û BAŞUR **nêr** e.*

*Gotina ROHILAT û ROHAVA **mê** ye.*

Nimûne:

Li **Bakurê** Kurdistanê gundên me bi hezaran
wêran bûne.

Şerê navxweyî li **Başurê** Kurdistanê hîşt ku gelê
kurd di bin mercine zor dijwar de bijî.

Li **Rohilata** Kurdistanê damezirandina
„Komara Kurdî ya Dêموكرات, Mehabad“
bûyereke dîrokî ya zor gewre / mezin bû di
„Tevgera Rizgarîya Niştimanî, ya Kurdistanî“ de.

Bajarê Sîwasê li **Rohavaya** Kurdistanê ye.

Bajarê Makû li **Bakur-Rohilata** Kurdistanê ye.
Bajarê Erzinganê li **Bakur-Rohavaya** Kurdistanê ye.
Bajarê Sineyê li **Başur-Rohilata** Kurdistanê ye.
Çiyayê Şengalê li **Başur-Rohavaya** Kurdistanê ye.

Rohilata Navîn:

Heya ku Pirsiyara Kurdî çareser nebe,
aşitî nayê **Rohilata Navîn**.

Pêwendîya **ROJ**ê jî bi rojên heftê re heye:

Roja şemîyê
Roja yekşemê
Roja duşemê
Roja sêşemê
Roja çarşemê
Roja pêşsemê (pêncşemê)
Roja înnê

Roja duşemê
Roja sêşemê
Roja çarşemê
Roja pêşsemê (pêncşemê)
Roja înnê
Roja şemîyê
Roja yekşemê

2. BIKARANÎNA **ERÊ** / **BELÊ**:

ERÊ gotineke Kurdî ya pozîtîv e.

Ew bersiva yekser e, jibo pirsên yekser.

BELÊ gotineke Farisî-Kurdî ye û bersiva pozîtîv jibo pirseke nêgetîv e.

BELÊ di Zarava Soranî de pêktê û ketiye Zarava Kurmancî jî.

Lê bikaranîna **BELÊ** ne tim di cihê rast de ye.

Bi awayê hin nimûneyan em dixwezin bikaranîna **ERÊ** û **BELÊ** baş zelal bikin.

Nimûne:

Azad çûye dibistanê.

Rewşen çûye bazarê.

Siyamend safirîye Amedê.

Ligor ristên jorîn em dixwezin hin pirsan

bikin û bersivên rast bistînin:

Pirs : Azad çûye dibistanê ?
Bersiv : **Erê**, Azad çûye dibistanê.

Pirs : Azad neçûye dibistanê ?
Bersiv : **Belê**, Azad çûye dibistanê.

Pirs : Rewşen neçûye bazarê ?
Bersiv : **Belê**, Rewşen çûye bazarê.

Pirs : Rewşen çûye bazarê ?
Bersiv : **Erê**, Rewşen çûye bazarê.

Pirs : Siyamend safirîye Amedê ?
Bersiv : **Erê**, Siyamend safiriye Amedê.

Pirs : Siyamend nesafirîye ?
Bersiv : **Belê**, Siyamend safirîye.

Bavê Behzad li mal e.

Kawa tê û ji Behzad dipirse:

Pirs : Bavê te ne li mal e ?
Bersiv : **Belê**, bavê min li mal e.

Pirs : Bavê te li mal e ?
Bersiv : **Erê**, bavê min li mal e.

3. BIKARANÎNA *NIMÛNE* / *WEK* / *MÎNA* / *wekok* / *mînak*:

Nimûne gotineke kurdî ye,
wateya wê „mîsal“ e û
ji lêkera nimandin,
bi maneya şanîkirin, hatiye.

Nimûne xwedî naverokê ye.

Tirk jî gotina me „*nimûne*“ bi kar tînin.

Wekok û *mînak*
di Zimanê Kurdî de nînin.
Ew nû hatine afirandin û
şona *nimûneyê* nagirin.

Wek û *mîna* di Zimanê me de hene,
ew herdu roleke giring dilîzin û
bikaranîna wan wisa ye:

Nimûne:

Wek tê zanîn, alfabêta kurdî ya
latînî ji sihûyek tîpan pêktê.

Mîna tê zanîn, alfabêta kurdî ya
latînî ji sihûyek tîpan pêktê.

Wek / **wekî** ku min ji we re diyar kir,
gramêra kurdî ne hêsan e.

Mîna min ji we re diyar kir, gramêra
kurdî ne hêsan e.

Ev mase **wek** / **wekî** vê masê ye.

Ev kaxez jî **mîna** vê kaxezê zer e.

Sakoyê min **wek** sakoyê te ye.

Otombîla te jî **mîna** otombîla min
kevin e.

4. BIKARANÎNA **KANÎN** / **KARÎN**:

Li pir herêmên Kurdistanê „**KANÎN**“ rast tê bikaranîn,
di warê nivîsandin û bilêvkirinê de.

Lê mixabin li hin herêmên din „**KARÎN**“ li şona „**KANÎN**“
tê bikaranîn. Ev tişt ne di cihê xwe de ye.

Jiberku „**KANÎN**“ gotineke Îndo-Ewropî ye û ew di hemû
zimanên vê malbatê de bi „**N**“ tê nivîsandin û bilêvkin,
ne bi „**R**“, pêwîst e, ku „**KANÎN**“ di zimanê me de jî rast
were nivîsandin û bilêvkin.

Kesandina lêkera „KANÎN“, di zimanê me de, bi vî awayî ye:

Lêker / rader Raweya fermanî Hîmê lêkerê Hîmê raderê

Kanîn bikane kan kanî

Kesandina lêkera „KANÎN“ di mandê de (dema niha):

Ez	dikanim / kanim	Ez	nikanim
Tu	dikanî / kanî	Tu	nikanî
Ew	dikane / kane	Ew	nikane
Em	dikanin / kanin	Em	nikanin
Hûn	dikanin / kanin	Hûn	nikanin
Ew	dikanin / kanin	Ew	nikanin

Kesandina lêkera „KANÎN“ di dema buhîrtî de (buhêrka berdest):

Min	dikanî	Min	nedikanî
Te	dikanî	Te	nedikanî
Wî	dikanî	Wî	nedikanî
Wê	dikanî	Wê	nedikanî
Me	dikanî	Me	nedikanî
We	dikanî	We	nedikanî
Wan	dikanî	Wan	nedikanî

*Kesandina lêkera „KANÎN“ di dema buhirtî de
(buhêrka çîrokî):*

Min kanî**bû**
Te kanî**bû**
Wî kanî**bû**
Wê kanî**bû**

Min **ni**kanî**bû**
Te **ni**kanî**bû**
Wî **ni**kanî**bû**
Wê **ni**kanî**bû**

Me kanî**bû**
We kanî**bû**
Wan kanî**bû**

Me **ni**kanî**bû**
We **ni**kanî**bû**
Wan **ni**kanî**bû**

KESANDINA LÊKERÊN SADE di **MANDÊ** (dema niha) de

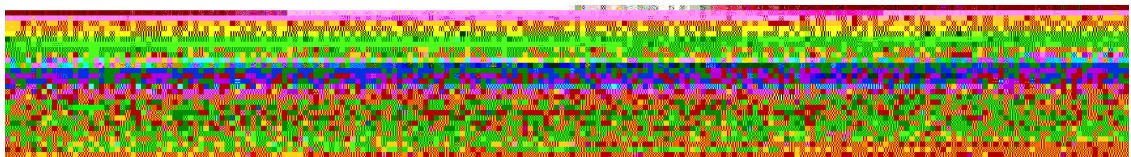
Di zimanê kurdî de lêkerên **sade** bi du awayî ne:

1. Lêkerên **têneper** (întansîtîv)
2. Lêkerên **têper** (transîtîv)

Nimûne:

1. Hin lêkerên **têneper**:

<i>Lêker</i>	<i>Raweya fermanî (erînî)</i>	<i>Raweya fermanî (neyînî)</i>	<i>Hîmê lêkerê</i>
Axifîn	baxive	maxive	axiv
Çûn	biçe here	meçe mehere mere	ç her er
Hatin	bihêt bihê bê were	mehet mehe mê mere	hêt hê ê

Ji bin ve	Çiwalê noka ji bin ve rizîya. Şêrînê kêrazên mezin ji bin ve neqandin. Xizêne ji bin ve şkest.
Ji ser ve	Evînê mast ji ser ve xist sînîyê / sehenê. Rewşenê sêv ji ser ve neqandin. Koma zebeşan ji ser ve tixîya / tiliqî / pelixî.
Ji jêr ve	Asensur / lîft ji jêr ve hat. Temaşekirina bazan ji jêr ve xweş e. Ji jêr ve qe tiştê xwiya nake.
Ji jor ve	Lîska / lîstika fetbolê ji jor ve baş xwiya dike. Kevîrek ji jor ve hat û li serê wî ket. Lîft / asesur ji jor ve tê.
Ber bi	Siyamend ber bi min hat. Ez jî ber bi wî çûm. Rewşen û Narîn li bazarê ber bi hevdu hatin.
Ber bi ve	Siyamend ber bi rohilatê ve çû. Tu kuve diçî? Ez ber bi Mûşê ve diçim. Rewşen ber bi bazarê ve diçe.
Heya bi	Azad hey a bi Amedê çûbû. Siyamend bes hey a bi Sirtê diçe. Tu hey a bi kuderê diçî?

TAYBETÎ Û KURTNIVÎSA

HIN DAÇEKAN

Di Kurdî de, zarava kurmancî, taybetîya hin daçekên sade û hevdudanî hene.

Dema ku ev daçek, di ristê de, bi „wî“ yan „wê“ re hatin, ew guhartinekê pêktînin û kurnivîsekê ava dîkin.

Bi awayekî giştî ev daçekên jêrîn xwedî taybetî ne û kurnivîsa wan bi vî şêweyî ye:

Bi

Di

Ji

Li

Bi ... re

Bi ... ve

Di ... de

Di ... re

Ji ... re

<i>Bi</i>	wî / wê	=	<i>Pê</i>
<i>Di</i>	wî / wê	=	<i>Tê</i>
<i>Ji</i>	wî / wê	=	<i>Jê</i>
<i>Li</i>	wî / wê	=	<i>Lê</i>
<i>Bi</i>	wî / wê	<i>re</i> =	<i>Pêre</i>
<i>Bi</i>	wî / wê	<i>ve</i> =	<i>Pêve</i>
<i>Di</i>	wî / wê	<i>de</i> =	<i>Têde</i>
<i>Di</i>	wî / wê	<i>re</i> =	<i>Têre</i>
<i>Ji</i>	wî / wê	<i>re</i> =	<i>Jêre</i>

Nimûne:

Pê Mîtan **bi hêsp / hespê** çû nav rêz.
Mîtan **bi wî** çû nav rêz.
Mîtan **pê** çû nav rêz.

Ciwan **bi pusklêtê** diçe dibistanê.
Ciwan **bi wê** diçe dibistanê.
Ciwan **pê** diçe dibistanê.

Tê Kerê reş **di Çemê Ferêt** werbû.
Kerê reş **di wî** werbû.
Kerê reş **tê** werbû.

Golik **di Gola Wanê** werbû.

Golik **di wê** werbû.

Golik **tê** werbû.

Jê

Mîtan nameyek **ji Ciwan** wergirt.

Mîtan nameyek **ji wî** wergirt.

Mîtan nameyek **jê** wergirt.

Nesrîn pirsekê **ji mamosteya** xwe dike.

Nesrîn pirsekê **ji wê** dike.

Nesrîn pirsekê **jê** dike.

Lê

Ristem **li Ciwan** pirsî.

Ristem **li wî** pirsî.

Ristem **lê** pirsî.

Me **li têlêvîziyonê** sêr kir / temaşe kir.

Me **li wê** sêr kir / temaşe kir.

Me **lê** sêr kir / temaşe kir.

Pêre

Salar **bi Mîtan re** çû sînemê.

Salar **bi wî re** çû sînemê.

Salar **pêre** çû sînemê.

Nesrîn **bi Rewşenê re** diçe sûkê / bazarê.

Nesrîn **bi wê re** diçe sûkê / bazarê.

Nesrîn **pêre** diçe sûkê / bazarê.

Pêve Evîn wêneyekê / sûretekî **bi dîwêr ve** dike.
Evîn wêneyekê / sûretekî **bi wî ve** dike.
Evîn wêneyekê / sûretekî **pêve** dike.

Alan balonek **bi darê ve** kiriye.
Alan balonek **bi wê ve** kiriye.
Alan balonek **pêve** kiriye.

Têde **Di baxçê** me **de** pir gulên xweşik hene.
Di wî de pir gulên xweşik hene.
Têde pir gulên xweşik hene.

Di hewşa wan **de** du darên mezin hene.
Di wê de du darên mezin hene.
Têde du darên mezin hene.

Têre Alan **di bêxçe re** diçe dibistanê.
Alan **di wî re** diçe dibistanê.
Alan **têre** diçe dibistanê.

Ristem **di sûkê re** diçe kargehê.
Ristem **di wê re** diçe kargehê.
Ristem **têre** diçe kargehê.

Jêre Alan **ji Çeko re** sakoyek kirî.
Alan **ji wî re** sakoyek kirî.
Alan **jêre** sakoyek kirî.

Ristem **ji Sînemê re** kincek kirîye.

Ristem **ji wê re** kincek kirîye.

Ristem **jêre** kincek kirîye.

HOKERÊN KURDÎ

Hoker cih, dem, awa û rewşa bûyeran diyar dikan.
Ew helwesta axaftvan, ya sêbjêktîv nîşan didin û radeya
maneya bûyerê didin xwiyakirin.
Hoker ne guhêrbar in (nayên guhartin).
Ew bizavtina (liva, hereketa) lêkeran didin aşkerekirin û
dikanin, ligor awayê ristê, bi erka rengdêr jî rabin.

Bi awayekî din:

*Ligor gotina „Mîr Kamran Bedirxan:
Hoker bikêrî edilandina maneya lêkeran,
rengdêran yan hokereke din tên.*

Di Kurdî de, zarava kurmancî, pir hoker hene.
Merov (mera) dikane wan bike heşt (8) beş:

1. Hokerên awaykî:

Nimûne:

Baş, rind, qenc, çê, bêtir, çêtir
bidizî, bilez, birastî, dirêjkî,
devkî, herwekî, hêdî / hêdî-hêdî,
jîdil, nêzîkî ... û wekî din (ûwd).

2. *Hokerên cihkî û arastkî:*

Nimûne:

Alî, bala, berjêr, berjor,
derva, hundir, dûr, nêzîk,
paşve, pêşve, rast, çep,
tenîşt / kêlek, vir, wir ... (ûwd).

3. *Hokerên demkî:*

Nimûne:

Berê, berî, paşê, piştî,
carcaran, cardî, carekê,
carina, çendîn car, zortirîn car,
dawî, duhî, heroj, hema, hergav,
him / hem, hiro / îro, hîşev / îşev,
hîsal / îsal, hêvarkî, nîvrokî, sibe,
niha, piştî, tim, zû ... (ûwd).

4. *Hokerên hejmarkî û çiqaskî:*

Nimûne:

Ancax, bes, kêr, zêde, gişt / hemû,
pir / gelek, zaf / zor, bêtir, kêmtir,
hindik, ewqas, ewende,
çend / çendan,
haqas / haqase / haqasî ... (ûwd).

5. *Hokerên pirsîyarî û texmînkî:*

Nimûne:

Belkî, çawa, çon, çito,
çima, kengî, kîçax, lebe,
liku, qey ... (ûwd).

6. *Hokerên erînî û nîyazî:*

Nimûne:

Erê, belê, bixwe, bêguman,
haşa, jixwe, jî, nexwe,
nemaze ... (ûwd).

7. Hokerên neyînî:

Nimûne:

Na, ne, ni, hîç, qet,
tu, yekcar, tucar ... (ûwd).

8. Hokerên rengdêrî:

Nimûne:

Azad xwendekar e û xortekî jîr e.

Dema ez bêjim / bibêjim:

Azadê „jîr“ xwendekar e.

(Di vê ristê de gotina „jîr“ **rengdêr** e).

Lê dema ez bêjim:

Ez Azad „jîr“ dizanim.

(Di vê ristê de gotina „jîr“ **hoker** e).

Çaxê em bêjin:

Barana „hûr“ sê rojan lêkir.

(Di vê ristê de gotina „hûr“ rengdêr e).

Lê dema em bêjin:

Baranê sê rojan „hûr“ lêkir.

(Di vê ristê de gotina „hûr“ hoker e).

Heke me got:

Filan kes merovekî „baş“ e.

(Di vê ristê de gotina „baş“ rengdêr e).

Lê dema em bêjin:

Filan kes „baş“ peyivî.

(Di vê ristê de gotina „baş“ hoker e).

... û wekî din.

BIKARANÎNA HOKERÊN DEMKÎ

Berê / berî

û

Paşê / piştî

Di Kurdî de hokerên **demkî** yê jorîn bi vî awayî tên bikaranîn.

Nimûne:

Mîtan ji Salar re dibêje / dibê:

Berê emê herin mala Siyamend û

paşê emê herin mala Ristem.

Berî em herin mala Ristem,

emê rêka / rêya xwe bi mala Siyamend xin.

Piştî em çûn mala Siyamend,

emê rêka / rêya xwe bi mala Ristem jî xin.

Bi awayekê din:

Mîtan **berî** xwerinê destên xwe dişo.
Ew **piştî** xwerinê jî destên xwe dişo û
diranên xwe firçe dike.

Salar **berê** pêkarên / wezîfên xwe çê dike û
paşê li têlêvîzîyonê sêr dike / temaşe dike.

*Rewşen di nexweşxanê de ye.
Wê zarokek anîye (zarokê wê welidîye).
Evîn û Narîn dixwezin herin serdana Rewşenê
li nexweşxanê.*

Narîn dibêje:

Berî ku em herin nexweşxanê, divêt em
baqek kulîlk ji Rewşenê re bikirin.

Evîn jî dibêje:

Zaf / zor baş e.
Lê **piştî** em jicem Rewşenê vegeriyan,
emê herin serdana Şêrînê jî.

Evîn û Narîn liba / licem Şêrînê ne:

Şêrînê **berê** şerbeta sêvan pêşkeş kir û
paşê qehweyeke kurdî, ya zaf xweş, çê kir.

Berî ku Evîn û Narîn vegerin mal,
wan telefone Rûkenê kir.

Piştî ku ew vegerîyan mal, wan li filmê
Mem û Zînê temaşe kir.

BIKARANÎNA HOKERÊN HEJMARKÎ Û ÇIQASKÎ

Çend / çendan

û

Çiqas / çiqase / çiqasî

Bi awayekî giştî hokera hejmarkî **çend** û ya çiqaskî **çiqas** jibo pirsan tîn bikaranîn.

Lêbelê kokera hejmarkî **çend** tim bi awayekî gelemjimar di ristê de pêktê.

Nimûne:

Heft mêvan hatine mala Azad.

Mîtan ji Azad pirse:

Çend mêvan li mala we rûniştine?

Tu **çend** mêvanan nas dikî?

Tu **çendan** ji wan nas dikî?

Tu **çendan** nas dikî?

Azad bersivê dide:

Heft mêvan li mala me rûniştine.

Ez çar mêvanan nas dikim.

Ez çaran ji wan nas dikim.

Ez çaran nas dikim.

Alan diçe bazarê û dixweze sê zebeşan bikire.

Firoşkar:

Tu çend kîlo zebeş dixwezî bikirî?

Tu dixwezî çend kîlo zebeş bikirî?

Tu çend zebeşan dixwezî?

Tu çendan dixwezî?

Alan:

Ez deh kîlo zebeş dixwezim bikirim.

Ez dixwezim deh kîlo zebeş bikirim.

Ez sê zebeşan dixwezim.

Ez sisêyan / sisiyan dixwezim.

Mîtan ji Azad pirse:

Gundê we **çiqas** / **çiqase** ji bajêr dûr e?
Xanîyê we **çiqas** / **çiqase** bilind e?
Hewşa we **çiqas** / **çiqase** fere ye?
Bêdera we **çiqas** / **çiqase** pehn e?
Çiqas / **çiqase** genim hisal / îsal ji we re hat?
We **çiqas** / **çiqase** pere dane palecîyan?
Paleyê we hên **çiqas** / **çiqase** maye?
Çiqas / **çiqase** pezê we heye?

Azad bersivê dide:

Gundê me **deh** kîlometir ji bajêr dûr e.
Xanîyê me **çar** mitiran bilind e.
Hewşa me **300** m (sêsed mitir) fere ye.
Bêdera me **500** m pehn e.
Hisal **200** ciwal genim ji me re hat.
Me **100.000** dînar daye palecîyan.
Me paleya xwe hisal zû **çinî** / xelas kir.
Dused û pêncih serî pezê me heye.

Awayekî din ji pirsan:

Tu **çiqasî** li Amedê dimînî?
Tuyê **çiqasî** li Amedê bimînî?
Tu **çiqasî** li Amedê mayî ?
Tu **çiqasî** li Amedê mabûyî?

Çiqas di ristên jorîn de bû **çiqasî**, jiberku lêkera „man“ lêkereke teneper e.

Awayekî din ji pirsan:

Tu maleke bi **çiqasî** dixwezî kirê bikî?
Tuyê bi **çiqasî** malê li Amedê kirê bikî?
Te mal bi **çiqasî** kirê kir?
Te mal bi **çiqasî** kirê kiriye?
Te mal bi **çiqasî** kirê kiribû?

Çiqas di ristên jorîn de jî bû **çiqasî**, jiberku daçeka „bi“ li pêşîya wê hatiye danîn û ew bi awayê nevdêrî di ristan de hatiye.

Awayekî din ji pirsan:

Tu **çiqasî** didî?

Tuyê **çiqasî** bidî?

*Di herdu ristên jorîn de **çiqas** bûye **çiqasî**,
jiberku „têrker“ di ristê de nîne û lêkera „dan“
di dema niha „mand“ û dema pêşîn „ayinde l“
de ye.*

Awayekî din:

Te **çiqas** / **çiqase** da?

Te **çiqas** / **çiqase** daye?

Te **çiqas** / **çiqase** dabû?

*Di her sê ristên jorîn de **çiqas** dikane bibe **çiqase** û
nabe **çiqasî**, jiberku lêkera „dan“ di demên buhîrtî
de ye.*

Awayekî din:

Tu **çiqas** / **çiqase** pere didî?

Tuyê **çiqas** / **çiqase** pere bidî?

***Çiqas** / **çiqase** di ristên jorîn de nehat guhartin,
jiberku têrker „pere“ di ristan de heye.*

LÎSTEYA LÊKERAN / RADERAN:

Di zimanê kurdî de pir lêker hene. Merov dikane wan têxe nav pênc lîsteyan:

1. *Lîsteya lêkerên sade, yê teneper*
2. *Lîsteya lêkerên sade, yê têper*
3. *Lîsteya lêkerên hevgirtî, yê ne veqetandar*
4. *Lîsteya lêkerên hevdudanî, yê veqetandar*
5. *Lîsteya lêkerên hevgirtî û hevdudanî, yê taybetî*

Di mijara lêkeran de em bi awayekî fere (fireh) liser bikaranîn û kesandina wan rawestîyan. Em dixwezîn di vê lîstê de hindek ji wan lekerên naskirî, ligor alfabêta kurdî, rêz bikin.

Bi alîkarîya „raweya fermanî“ ya lêkerê, „hîmê lêkerê“ û „hîmê raderê“ xwendevan dikanî hemû lêkerên rêzkirî, ligor „bingehên kesandina lêkeran“, yê ku me di mijarên buhîrtî de diyar kirine, di hemû deman de bikesînin:

Lêkerên sade (têneper)	Lêkerên sade (têper)	Lêkerên hevgirtî (ne veqetandar)	Lêkerên hevdudanî (veqetandar)	Lêkerên hev- girtî/hevdudanî (yê taybetî)
------------------------------	----------------------------	--	--------------------------------------	---

Alîn	Afirandin	Badan	Acizbûn	Berhevkirin
Axifîn	Ajotin	Bazdan	Acizkirin	Bervêkirin
Barîn	Alandin	Berdan	Agahdarbûn	Bêhêzbûn
Bezîn	Alastin	Dabeşandin	Agahdarkirin	Bêhêzkirin
Bişkivîn	Anîn	Dabeşîn	Alîkarîkirin	Bêhişketin
Borîn	Avêtin	Dabezandin	Amadebûn	Bêhnberdan

Buhirîn	Barandin	Dabezîn	Amadekirin	Bêhnkişandin
Bûn	Benicandin	Dagirtin	Aşkerebûn	Bibinketin
Cerisîn	Bersivandin	Dahatin	Aşkerekirin	Bicihanîn
Civîn	Bezandin	Daketin	Aşlekirin	Bihêzbûn
Çêrîn	Bihîstin	Daliqandin	Avakirin	Bihêzkirin
Çûn	Bijartin	Damezrandin	Avdan	Bijinbûn
Dirîn	Biraştin	Danîn	Avisbûn	Bikaranîn
Ecizîn	Birin	Danîştin	Aviskirin	Bimalbûn
Êşîn	Birîn	Darizandin	Balkişandin	Bimêrbûn
Fetisîn	Bişkivandin	Dawervandin	Bangdan	Birêketin
Filitîn	Carandin	Daweşandin	Bankirin	Birêkirin
Firîn	Ceribandin	Daweşîn	Barkirin	Birêvebirin
Gerîn	Cerisandin	Deranîn	Başbûn	Biserdekirin
Girîn	Civandin	Derbûn	Başkirin	Biserketin
Gihan	Civilandin	Derçûn	Bawerbûn	Çareserkirin
Gihîştin	Cûtin	Derketin	Bawerkirin	Dengvedan
Hatin	Çandin	Derkirin	Belabûn	Destjêberdan
Hedîn	Çelqandin	Derxistin	Belakirin	Destjêkişandin
Herikîn	Çespandin	Hewaldan	Belbûn	Destpêkirin
Hestîn	Çêrandin	Hilanîn	Belkirin	Destêwerdan
Heyirîn	Çêwirandin	Hilatin	Beravêtin	Ewêzîvedan
Jîn	Çikandin	Hilbijartin	Bergirtin	Hajêhebûn
Kelîn	Çinîn	Hilbûn	Berzbûn	Jêbidûrketin
Kenîn	Çirandin	Hildan	Berzkirin	Jibîrkirin
Ketin	Dan	Hilgirtin	Beşbûn	Jihevbelabûn
Kizirîn	Daran	Hilketin	Beşdarbûn	Jihevbelakirin
Lebitîn	Darijandin	Hilkin	Beşkirin	Jêpeyakirin
Leqîn	Darizandin	Hilkişandin	Bêlîbûn	Jiberkirin
Livîn	Dêran	Hilkişîn	Bêlîkirin	Jiberşîrvekirin
Îstin	Dirandin	Hilpekandin	Birçîbûn	Jihevderxistin
Man	Dirûtin	Hilpekîn	Birçîkirin	Jihevkin
Meşîn	Dizîn	Hilperkandin	Birçîhîştin	Jixwekirin
Mixelîn	Dîtin	Hilperkîn	Bûdekirin	Lêbarkirin
Mirin	Domandin	Hilweşandin	Cefadîtin	Lêgirankirin
Nalîn	Dotin	Hilweşîn	Cefakişandin	Lêsiwarkirin
Nivistin	Ecibandin	Jêkirin	Çaredîtin	Lêhildan
Peyivîn	Ecizandin	Lêdan	Çarekirin	Lixwekirin
Ponijîn	Elimandin	Lêhatin	Çerxbûn	Paşveçûn

Qefilîn	Ezibandin	Lêkirin	Çerxkirin	Pêlêkirin
Qeherîn	Êşandin	Lêmandin	Çêbûn	Pêşdebirin
Qelişîn	Êxistin	Lêniştin	Çêkirin	Pêşveçûn
Qetîn	Fetisandin	Lêxistin	Dengdan	Rêlêgirtin
Qewirîn	Filitandin	Pêgirtin	Denkirin	Rêvekirin
Raperîn	Firandin	Pêkanîn	Derbasbûn	Rûreşkirin
Revîn	Firotin	Pêketin	Derbaskirin	Rûsipîkirin
Rewîn	Gerandin	Pêkhatin	Diyarbûn	Sererstakirin
Rizîn	Geşandin	Pêkirin	Diyarkirin	Serîhîdan
Sekinîn	Gewirandin	Pêkenîn	Dîlankirin	Serjêkirin
Şewitîn	Gihandin	Pêxistin	Dûzbûn	Serpêhatin
Şêwirîn	Girtin	Rabûn	Dûzêkirin	Şerjêkirin
Şimitîn	Gotin	Radan	Erêbûn	Tevlehevêkirin
Temirîn	Guhartin	Ragihandin	Erêkirin	Têvedan
Tevizîn	Guhaztin	Ragirtin	Ewlebûn	Tolhildan
Tirsîn	Gurandin	Raketin	Ewlekirin	Topavêtin
Werimîn	Guvajtin	Rakirin	Fêdebûn	
Westîn	Hedandin	Rakişandin	Fêdedîtin	
Weşîn	Hejandin	Ramedandin	Fêdekirin	
Xebitîn	Helandin	Raperandin	Fêrbûn	
Xerifîn	Herikandin	Raperîn	Fêrkirin	
Xeniqîn	Herimandin	Rawestandin	Frênkirin	
Xezibîn	Hesibandin	Rawestîn	Gazîkirin	
Xurîn	Hewandin	Razan	Gezêkirin	
Xuşîn	Heyirandin	Rêşêkirin	Giranbûn	
Zewicîn	Hezandin	Rûnandin	Girankirin	
Zivirîn	Hêran	Rûniştin	Girêdan	
	Hîştin	Tevdan	Guhdan	
	Hulmandin	Têdan	Gumankirin	
	Hûnandin	Têgihîştin	Harbûn	
	Jenandin	Têketin	Harkirin	
	Jimartin	Têxistin	Hestêkirin	
	Kanîn	Vebûn	Hewildan	
	Kelandin	Vedan	Hêdîbûn	
	Kenandin	Vegerandin	Hêdîkirin	
	Kesandin	Vegerîn	Hindakirin	
	Kewandin	Vegezandîn	Hişiyarbûn	
	Kirin	Vegirtin	Hişiyarkirin	

Kirîn	Vehesîn	Hişkbûn
Kişandin	Vehesandin	Hişkirin
Kizirandin	Vekirin	Hînbûn
Kolan	Vekolandin	Hînkirin
Kulan	Vekolîn	Hûrbûn
Kuştin	Vekulmîn	Hûrkirin
Kutan	Vemalan	Jandan
Leqandin	Vemirandin	Jarbûn
Lerizandin	Vemirîn	Jarkirin
Livandin	Venandin	Jinanîn
Malan	Venîştin	Kalbûn
Meşandin	Vereşandin	Karkirin
Mexelandin	Vereşîn	Kedîbûn
Meyandin	Veşartin	Kedîkirin
Mêjandin	Veweşandin	Kildan
Mêtin	Veweşîn	Kilkirin
Mîztin	Vexwendin	Kirêkirin
Mohirandin	Vexwerin	Kulbûn
Neqandin	Vezelandin	Kulkirin
Nêrîn	Vêketin	Maçkirin
<i>Nihêrtin</i>	<i>Wergirtin</i>	<i>Mezinkirin</i>
Nimandin		Mêrkirin
Nivîsandin		Mohirkirin
Pan		Nakirin
Parandin		Naskirin
Parastin		Nermbûn
Parzinandin		Nermkirin
Parzinîn		Paldan
Patin		Palekirin
Pejirandin		Parvebûn
Pekandin		Parvekirin
Pelandin		Perçebûn
Pelixandin		Perçekirin
Peqandin		Peyabûn
Perçiqandin		Peyakirin
Pesinandin		Peydebûn
Pêçan		Peydekirin
Pirsîn		pêşkeşkirin

Pîvan	Pirskirin
Qedandin	Pîrbûn
Qeherandin	Pufkirin
Qelandin	Pûçbûn
Qelaştin	Pûçkirin
Qelişandin	Qezenckirin
Qeşartin	Qulbûn
Qetandin	Qulkirin
Qewirandin	Rastbûn
Qewitandin	Rastkirin
Revandin	Rengînkirin
Rêtin	Repbûn
Rijandin	Repkirin
Ristin	Rindkirin
Rûçiqandin	Riswabûn
Sekinandin	Riswakirin
Sitirandin	Rizgarbûn
Sokirandin	Rizgarkirin
Spartin	Rojîgirtin
Standin	Sarbûn
Stiran	Sarkirin
Stirandin	Saxbûn
Şandin	Saxkirin
Şelandin	Serkeftin
Şeniqandin	Sezabûn
Şewitandin	Sezakirin
Şidandin	sêfîlbûn
Şikandin	Sêfîlkirin
Şimitandin	Sêwîbûn
Şiqitandin	Sêwîkirin
Şuştin	Sistbûn
Telifandin	Sistkirin
Temirandin	Sivikbûn
Teraştin	Sivikirin
Tevandin	Sozdan
Tevizandin	Sozkirin
Tewandin	Siwarbûn
Tirsandin	Siwarkirin

Werimadin	Şahbûn
Westandin	Şahkirin
Weşandin	Şanîkirin
Wêrîn	Şehkirin
Xaçandin	Serkeftin
Xapandin	Şiyarbûn
Xebitandin	Şiyarkirin
Xemilandin	Şîrovekirin
Xeniqandin	Şorkirin
Xesandin	Têrbûn
Xetimandin	Têrkirin
Xewirandin	Tijîkirin
Xistin	Tojbûn
Xurandin	Tojkirin
Xuşandin	Tobekirin
Xwendin	Tufkirin
Xwerin	Tûjbûn
Xwestin	Tûjkirin
<i>Zan</i>	<i>Valabûn</i>
Zanîn	Valakirin
Zeliqandin	Wêrankirin
Zewicandin	Windabûn
Zivirandin	Windakirin
	Xaçkirin
	Xarbûn
	Xarkirin
	Xeberdan
	Xelasbûn
	Xelaskirin
	Xerakirin
	Xerckirin
	Xewkirin
	Xişbûn
	Xişkirin
	Xwedîkirin
	Xwiyabûn
	Xwiyakirin
	Ziwabûn
	Ziwakirin

1. Lîsteya lêkerên sade, yê têneper:

<i>Lêker/ rader</i>	<i>Raweya fermanî, ya</i>		<i>Hîmê</i>	<i>Hîmê</i>
	<i>erînî</i>	<i>û</i>	<i>neyînî</i>	<i>lêkerê</i>
Alîn	b-al-e		m-al-e	al
Axîfîn	b-axiv-e		m-axiv-e	axiv
Barîn	bi-bar-e		m-bar-e	bar
Bezîn	bi-bez-e		me-bez-e	bez
Bişktivîn	bi-şktiv-e		me-şktiv-e	şktiv
Borîn	bi-bor-e		me-bor-e	bor
Buhirîn	bi-buhir-e		me-buhir-e	buhir
Bûn	b-e / bi-b-e		me-b-e	b
Cerisîn	bi-ceris-e		me-ceris-e	ceris
Civîn	bi-civ-e		me-civ-e	civ
Çêrîn	bi-çêr-e		me-çêr-e	çêr
Çûn	bi-ç-e		me-ç-e	ç
Dirîn	bi-dir-e		me-dir-e	dir
Ecizîn	b-eciz-e		m-eciz-e	eciz
Êşîn	b-êş-e		m-êş-e	êş
Filitîn	bi-filit-e		me-filit-e	filit
Firîn	bi-fir-e		me-fir-e	fir
Gerîn	bi-ger-e		me-ger-e	ger
Girîn	bi-girî		me-girî	girî
Gihan	bi-gihê		me-gihê	guhê
Gihîştin	bi-gihîn-e		me-gihîn-e	guhîn
Hatîn	b-ê		m-ê	ê
Hedîn	bi-hed-e		me-hed-e	hed
Herikîn	bi-herik-e		me-herik-e	herik
Hestîn	bi-hest-e		me-hest-e	hest
Heyirîn	bi-heyir-e		me-heyir-e	heyir
Jîn	bi-jî		me-jî	jî
Kelîn	bi-kel-e		me-kel-e	kel
Kenîn	bi-ken-e		me-ken-e	ken
Ketin	bi-kev-e		me-kev-e	kev
Kizirîn	bi-kizir-e		me-kizir-e	kizir

Lebitîn	bi-lebit-e	me-lebit-e	lebit	lebitî
Leqîn	bi-leq-e	me-leq-e	leq	leqî
Livîn	bi-liv-e	me-liv-e	liv	livî
Îstin	bi-lîz-e	me-lîz-e	lîz	lîst
Man	bi-mîn-e	me-mîn-e	mîn	ma
Meşîn	bi-meş-e	me-meş-e	meş	meşî
Mexelîn	bi-mexel-e	me-mexel-e	mexel	mexelî
Mirin	bi-mir-e	me-mir-e	mir	mir
Nalîn	bi-nal-e	me-nal-e	nal	nalî
Nivistin	bi-niv-e	me-niv-e	niv	nivist
Peyivîn	bi-peyiv-e	me-peyiv-e	peyiv	peyivî
Ponijîn	bi-ponij-e	me-ponij-e	ponij	ponijî
Qefilîn	bi-qefil-e	me-qefil-e	qefil	qefilî
Qeherîn	bi-qeher-e	me-qeher-e	qeher	qeherî
Qelişîn	bi-qeliş-e	me-qeliş-e	qeliş	qelişî
Qetîn	bi-qet-e	me-qet-e	qet	qetî
Qewirîn	bi-qewir-e	me-qewir-e	qewir	qewirî
Revîn	bi-rev-e	me-rev-e	rev	revî
Rewîn	bi-rew-e	me-rew-e	rew	rewî
Rizîn	bi-riz-e	me-riz-e	riz	rizî
Sekinîn	bi-sekin-e	me-sekin-e	sekin	sekinî
Şewitîn	bi-şewit-e	me-şewit-e	şewit	şewitî
Şêwirîn	bi-şêwir-e	me-şêwir-e	şêwir	şêwirî
Şimitîn	bi-şimit-e	me-şimit-e	şimit	şimitî
Temirîn	bi-temir-e	me-temir-e	temir	temirî
Tevizîn	bi-teviz-e	me-teviz-e	teviz	tevizî
Tirsîn	bi-tirs-e	me-tirs-e	tirs	tirsî
Werimîn	bi-werim-e	me-werim-e	werim	werimî
Westîn	bi-west-e	me-west-e	west	westî
Weşîn	bi-weş-e	me-weş-e	weş	weşî
Xebitîn	bi-xebit-e	me-xebit-e	xebit	xebitî
Xerifîn	bi-xerif-e	me-xerif-e	xerif	xerifî
Xeniqîn	bi-xeniq-e	me-xeniq-e	xeniq	xeniqî
Xezibîn	bi-xezib-e	me-xezib-e	xezib	xezibî
Xurîn	bi-xur-e	me-xur-e	xur	xurî
Xuşîn	bi-xuş-e	me-xuş-e	xuş	xuşî
Zewicîn	bi-zewic-e	me-zewic-e	zewic	zewicî
Zivirîn	bi-zivir-e	me-zivir-e	zivir	zivirî

2. Lîsteya lêkerên sade, yê têper:

<i>Lêker/ rader</i>	<i>Raweya fermanî, ya erînê û neyînê</i>		<i>Hîmê lêkerê</i>	<i>Hîmê raderê</i>
Afirandin	b-afirîn-e	m-afirîn-e	afirîn	afirand
Ajotin	b-ajo	m-ajo	ajo	ajot
Alandin	b-alîn-e	m-alîn-e	alîn	aland
Alastin	b-alês-e	m-alês-e	alês	alast
Anîn	b-în-e	m-în-e	în	anî
Avêtin	b-avêj-e	m-avêj-e	avêj	avêt
Barandin	bi-barîn-e	me-barîn-e	barîn	barand
Benicandin	bi-benicîn-e	me-benicîn-e	benicîn	benicand
Bersivandin	bi-bersivîn-e	me-bersivîn-e	bersivîn	bersivand
Bezandin	bi-bezîn-e	me-bezîn-e	bezîn	bezand
Bihîstin	bi-bihîs-e	me-bihîs-e	bihîs	bihîs
Bijartin	bi-bijêr-e	me-bijêr-e	bijêr	bijart
Biraştin	bi-birêj-e	me-birêj-e	birêj	birâşt
Birin	bi-b-e	me-b-e	b	bir
Birîn	bi-bir-e	me-bir-e	bir	birî
Bişkvandin	bi-bişkvîn-e	me-bişkvîn-e	bişkvîn	bişkvand
Carandin	bi-carîn-e	me-carîn-e	carîn	carand
Ceribandin	bi-ceribîn-e	me-ceribîn-e	ceribîn	ceriband
Cerisandin	bi-cerisîn-e	me-cerisîn-e	cerisîn	cerisand
Civandin	bi-civîn-e	me-civîn-e	civîn	civand
Civilandin	bi-civilîn-e	me-civilîn-e	civilîn	civiland
Cûtin	bi-cû	me-cû	cû	cût
Çandin	bi-çîn-e	me-çîn-e	çîn	çand
Çelqandin	bi-çelqîn-e	me-çelqîn-e	çelqîn	çelqand
Çespandin	bi-çespîn-e	me-çespîn-e	çespîn	çespand
Çêrandin	bi-çêrîn-e	me-çêrîn-e	çêrîn	çêrand
Çêwirandin	bi-çêwirîn-e	me-çêwirîn-e	çêwirîn	çêwirand
Çikandin	bi-çikîn-e	me-çikîn-e	çikîn	çikand
Çinîn	bi-çin-e	me-çin-e	çin	çinî
Çirandin	bi-çirîn-e	me-çirîn-e	çirîn	çirand
Dan	bi-d-e	me-d-e	d	da

Daran	bi-dar-e	me-dar-e	dar	dara
Darijandin	bi-darijîn-e	me-darijîn-e	darijîn	darijand
Darizandin	bi-darizîn-e	me-darizîn-e	darizîn	darizand
Dêran	bi-dêr-e	me-dêr-e	dêr	dêra
Dirandin	bi-dirîn-e	me-dirîn-e	dirîn	dirand
Dirûtin	bi-dirû-e	me-dirû-e	dirû	dirût
Dizîn	bi-diz-e	me-diz-e	diz	dizî
Dîtin	bi-bîn-e	me-bîn-e	bîn	dît
Domandin	bi-domîn-e	me-domîn-e	domîn	domand
Dotin	bi-doş-e	me-doş-e	doş	dot
Ecibandin	b-ecibîn-e	mecibîn-e	ecibîn	eciband
Ecizandin	b-ecizîn-e	m-ecizîn-e	ecizîn	ecizand
Elimandin	b-elimîn-e	m-elimîn-e	elimîn	elimand
Ezibandin	b-ezibîn-e	mezibîn-e	ezibîn	eziband
Êşandin	b-êşîn-e	m-êşîn-e	êşîn	êşand
Êxistin	b-êx-e	m-êx-e	êx	êxist
Fetisandin	bi-fetisîn-e	me-fetisîn-e	fetisîn	fetisand
Filitandin	bi-filitîn-e	me-filitîn-e	filitîn	filitand
Firandin	bi-firîn-e	me-firîn-e	firîn	firand
Firotin	bi-froş-e	me-froş-e	froş	firo
Gerandin	bi-gerîn-e	me-gerîn-e	gerîn	gerand
Geşandin	bi-geşîn-e	me-geşîn-e	geşîn	geşand
Gewirandin	bi-gewirîn-e	me-gewirîn-e	gewirîn	gewirand
Gihandin	bi-gihîn-e	me-gihîn-e	gihîn	gihand
Girtin	bi-gir-e	me-gir-e	gir	girt
Gotin	bi-bêj-e	me-bêj-e	bêj	got
Guhartin	bi-guhêr-e	me-guhêr-e	guhêr	guharta
Guhaztin	bi-guhêz-e	me-guhêz-e	guhêz	guhazt
Gurandin	bi-gurîn-e	me-gurîn-e	gurîn	gurand
Guvajtin	bi-guvêş-e	me-guvêş-e	guvêş	guvuşt
Hedandin	bi-hedîn-e	me-hedîn-e	hedîn	hedand
Hejandin	bi-hejîn-e	me-hejîn-e	hejîn	hejand
Helandin	bi-helîn-e	me-helîn-e	helîn	heland
Herikandin	bi-herikîn-e	me-herikîn-e	herikîn	herikand
Herimandin	bi-herimîn-e	me-herimîn-e	herimîn	herimand
Hesibandin	bi-hesibîn-e	me-hesibîn-e	hesibîn	hesiband
Hewandin	bi-hewîn-e	me-hewîn-e	hewîn	hewand
Heyirandin	bi-heyirîn-e	me-heyirîn-e	heyirîn	heyirand
Hezandin	bi-hezîn-e	me-hezîn-e	hezîn	hezand

Hêran	bi-hêr-e	me-hêr-e	hêr	hêra
Hîştin	bi-hêl-e	me-hêl-e	hêl	hîşt
Hulmandin	bi-hulmîn-e	me-hulmîn-e	hulmîn	hulmand
Hûnandin	bi-hûn-e	me-hûn-e	hûn	hûnand
Jenandin	bi-jenîn-e	me-jenîn-e	jenîn	jenand
Jimartin	bi-jimêr-e	me-jimêr-e	jimêr	jimart
Kanîn	bi-kan-e	me-kan-e	kan	kanî
Kelandin	bi-kelîn-e	me-kelîn-e	kelîn	keland
Kenandin	bi-kenîn-e	me-kenîn-e	kenîn	kenand
Kesandin	bi-kesîn-e	me-kesîn-e	kesîn	kesand
Kewandin	bi-kewîn-e	me-kewîn-e	kewîn	kewand
Kirin	bi-k-e	me-k-e	k	kir
Kirîn	bi-kir-e	me-kir-e	kir	kirî
Kişandin	bi-kişîn-e	me-kişîn-e	kişîn	kişand
Barandin	bi-barîn-e	me-barîn-e	barîn	barand
Kolan	bi-kol-e	me-kol-e	kol	kola
Kuştin	bi-kuj-e	me-kuj-e	kuj	kuşt
Kulan	bi-kulê	me-kulê	kulê	kula
Kutan	bi-kut-e	me-kut-e	kut	kuta
Leqandin	bi-leqîn-e	me-leqîn-e	leqîn	leqand
Lerizandin	bi-lerizîn-e	me-lerizîn-e	lerizîn	lerizand
Livandin	bi-livîn-e	me-livîn-e	livîn	livand
Malan	bi-mal-e	me-mal-e	mal	mala
Meşandin	bi-meşîn-e	me-meşîn-e	meşîn	meşand
Mexelandin	bi-mexelîn-e	me-mexelîn-e	mexelîn	mexeland
Meyandin	bi-meyîn-e	me-meyîn-e	meyîn	meyand
Mêjandin	bi-mêjîn-e	me-mêjîn-e	mêjîn	mêjand
Mêtin	bi-mij-e	me-mij-e	mij	mêt
Mîztin	bi-mîz-e	me-mîz-e	mîz	mîzt
Mohirandin	bi-mohirîn-e	me-mohirîn-e	mohirîn	mohirand
Neqandin	bi-neqîn-e	me-neqîn-e	neqîn	neqand
Nêrîn	bi-nêr-e	me-nêr-e	nêr	nêrî
Nihêrtin	bi-nihêr-e	me-nihêr-e	nihêr	nihêrt
Nimandin	bi-nimîn-e	me-nimîn-e	nimîn	nimand
Nivîsandin	bi-nivîs-e	me-nivîs-e	nivîs	nivîsand
Pan	bi-pê	me-pê	pê	pa
Parandin	bi-parîn-e	me-parîn-e	parîn	parand
Parastin	bi-parêz-e	me-parêz-e	parêz	parast
Parzinandin	bi-parzinîn-e	me-parzinîn-e	parzinîn	parzinand

Parzinîn	bi-parzin-e	me-parzin-e	parzin	parzinî
Patin	bi-pêj-e	me-pêj-e	pêj	pat
Pejirandin	bi-pejirîn-e	me-pejirîn-e	pejirîn	pejirand
Pekandin	bi-pekîn-e	me-pekîn-e	pekîn	pekand
Pelandin	bi-pelîn-e	me-pelîn-e	pelîn	peland
Pelixandin	bi-pelixîn-e	me-pelixîn-e	pelixîn	pelixand
Peqandin	bi-peqîn-e	me-peqîn-e	peqîn	peqand
Perçiqandin	bi-perçiqîn-e	me-perçiqîn-e	perçiqîn	perçiqand
Pesinandin	bi-pesinîn-e	me-pesinîn-e	pesinîn	pesand
Pêçan	bi-pêç-e	me-pêç-e	pêç	pêça
Pirsîn	bi-pirs-e	me-pirs-e	pirs	pirsî
Pîvan	bi-pîv-e	me-pîv-e	pîv	pîva
Qedandin	bi-qedîn-e	me-qedîn-e	qedîn	qedand
Qeherandin	bi-qeherîn-e	me-qeherîn-e	qeherîn	qeherand
Qelandin	bi-qelîn-e	me-qelîn-e	qelîn	qeland
Qelaştin	bi-qelêş-e	me-qelêş-e	qelêş	qelaşt
Qelişandin	bi-qelişîn-e	me-qelişîn-e	qelişîn	qelişand
Qeşartin	bi-qeşêr-e	me-qeşêr-e	qeşêr	qeşart
Qetandin	bi-qetîn-e	me-qetîn-e	qetîn	qetand
Qewirandin	bi-qewirîn-e	me-qewirîn-e	qewirîn	qewirand
Qewitandin	bi-qewitîn-e	me-qewitîn-e	qewitîn	qewitand
Revandin	bi-revîn-e	me-revîn-e	revîn	revand
Rêtin	bi-rêj-e	me-rêj-e	rêj	rêt
Rijandin	bi-rijîn-e	me-rijîn-e	rijîn	rijand
Ristin	bi-rês-e	me-rês-e	rês	rist
Rûçiqandin	bi-rûçiqîn-e	me-rûçiqîn-e	rûçiqîn	rûçiqand
Sekinandin	bi-sekinîn-e	me-sekinîn-e	sekinîn	sekinand
Sitirandin	bi-sitirîn-e	me-sitirîn-e	sitirîn	sitirand
Sokirandin	bi-sokirîn-e	me-sokirîn-e	sokirîn	sokirand
Spartin	bi-spêr-e	me-spêr-e	spêr	spart
Standin	bi-stîn-e	me-stîn-e	stîn	stand
Stiran	bi-stirê	me-stirê	stirê	stira
Stirandin	bi-stirîn-e	me-stirîn-e	stirîn	stirand
Şandin	bi-şîn-e	me-şîn-e	şîn	şand
Şelandin	bi-şelîn-e	me-şelîn-e	şelîn	şeland
Şeniqandin	bi-şeniqîn-e	me-şeniqîn-e	şeniqîn	şeniqand
Şewitandin	bi-şewitîn-e	me-şewitîn-e	şewitîn	şewitand
Şidandin	bi-şidîn-e	me-şidîn-e	şidîn	şidand
Şikandin	bi-şkên-e	me-şkên-e	şkên	şikand

Şimitandin	bi-şimitîn-e	me-şimitîn-e	şimtîn	şimitand
Şiqitandin	bi-şiqitîn-e	me-şiqitîn-e	şiqitîn	şiqitand
Şuştin	bi-şo	me-şo	şo	şuşt
Telifandin	bi-telifîn-e	me-telifîn-e	telifîn	telifand
Temirandin	bi-temirîn-e	me-temirîn-e	temirîn	temirand
Teraştin	bi-terêş-e	me-terêş-e	terêş	teraşt
Tevandin	bi-tevîn-e	me-tevîn-e	tevîn	tevand
Tevizandin	bi-tevizîn-e	me-tevizîn-e	tevizîn	tevizand
Tewandin	bi-tewîn-e	me-tewîn-e	tewîn	tewand
Tirsandin	bi-tirsîn-e	me-tirsîn-e	tirsîn	tirsand
Werimandin	bi-werimîn-e	me-werimîn-e	werimîn	werimand
Westandin	bi-westîn-e	me-westîn-e	westîn	westand
Weşandin	bi-weşîn-e	me-weşîn-e	weşîn	weşand
Wêrîn	bi-wêr-e	me-wêr-e	wêr	wêrî
Xaçandin	bi-xaçîn-e	me-xaçîn-e	xaçîn	xaçand
Xapandin	bi-xapîn-e	me-xapîn-e	xapîn	xapand
Xebitandin	bi-xebitîn-e	me-xebitîn-e	xebitîn	xebitand
Xemilandin	bi-xemilîn-e	me-xemilîn-e	xemilîn	xemiland
Xenqandin	bi-xeniqîn-e	me-xeniqîn-e	xeniqîn	xeniqand
Xesandin	bi-xesîn-e	me-xesîn-e	xesîn	xesand
Xetimandin	bi-xetimîn-e	me-xetimîn-e	xetimîn	xetimand
Xewirandin	bi-xewirîn-e	me-xewirîn-e	xewirîn	xewirand
Xistin	bi-x-e	me-x-e	x	xist
Xurandin	bi-xurîn-e	me-xurîn-e	xurîn	xurand
Xuşandin	bi-xuşîn-e	me-xuşîn-e	xuşîn	xuşand
Xwendin	bi-xwîn-e	me-xwîn-e	xwîn	xwend
Xwerin	bi-xw-e	me-xw-e	xw	xwer
Xwestin	bi-xwez-e	me-xwez-e	xwez	xwest
Zan	bi-zê	me-zê	zê	za
Zanîn	bi-zan-e	me-zan-e	zan	zanî
Zeliqandin	bi-zeliqîn-e	me-zeliqîn-e	zeliqîn	zeliqand
Zewicandin	bi-zewicîn-e	me-zewicîn-e	zewicîn	zewicand
Zivirandin	bi-zivirîn-e	me-zivirîn-e	zivirîn	zivirand

3. Lîsteya lêkerên hevgirtî, yên ne veqetandar:

<i>Lêker/ rader</i>	<i>Raweya fermanî, ya erînî</i>	<i>Hîmê lêkerê</i>	<i>Hîmê raderê</i>
Badan	ba-d-e	ba-d	bada
Bazdan	baz-d-e	baz-d	bazda
Berdan	ber-d-e	ber-d	berda
Dabeşandin	da-beşîn-e	da-beşîn	dabeşand
Dabeşîn	da-beş-e	da-beş	dabeşî
Dabezandin	da-bezîn-e	da-bezîn	dabezand
Dabezîn	da-bez-e	da-bez	dabezî
Dagirtin	da-gir-e	da-gir	dagirt
Dahatin	da-(y)ê	da-ê	dahat
Daketin	da-kev-e	da-kev	daket
Daliqandin	da-liqîn-e	da-liqîn	daliqand
Damezrandin	da-mezrîn-e	da-mezrîn	damezrand
Danîn	d-în-e	da-în	danî
Danîştin	da-nîş-e	da-nîş	danîşt
Darizandin	da-rizîn-e	da-rizîn	darizand
Darizîn	da-riz-e	da-riz	darizî
Dawervandin	da-wervîn-e	da-wervîn	dawervand
Daweşandin	da-weşîn-e	da-weşîn	daweşand
Daweşîn	da-weş-e	da-weş	daweşî
Deranîn	der-în-e	der-în	deranî
Derbûn	der-b-e / bi-b-e	der-b	derbû
Derçûn	der-ç-e	der-ç	derçû
Derketin	der-kev-e	der-kev	derket
Derkirin	der-k-e	der-k	derkir
Derxistin	der-x-e	der-x	derxist
Derxistin	der-xîn-e	der-xîn	derxist
Hewaldan	hewal-d-e	hewal-d	hewalda
Hilanîn	hil-în-e	hil-în	hilanî
Hilatin	hil-ê	hil-ê	hilat
Hilbijartin	hil-bijêr-e	hil-bijêr	hilbijart
Hilbûn	hil-b-e / bi-b-e	hil-b	hilbû

Hildan	hil-d-e	hil-d	hilda
Hilgirtin	hil-gir-e	hil-gir	hilgirt
Hilketin	hil-kev-e	hil-kev	hilket
Hilkirin	hil-k-e	hil-k	hilkir
Hilkişandin	hil-kişîn-e	hil-kişîn	hilkişand
Hilkişîn	hil-kiş-e	hil-kiş	hilkişî
Hilpekandin	hil-pekîn-e	hil-pekîn	hilpekand
Hilpekîn	hil-pek-e	hil-pek	hilpekî
Hilperkandin	hil-perkîn-e	hil-perkîn	hilperkand
Hilperkîn	hil-perk-e	hil-perk	hilperkî
Hilweşandin	hil-weşîn-e	hil-weşîn	hilweşand
Hilweşîn	hil-weş-e	hil-weş	hilweşî
Jêkirin	jê-k-e	jê-k	jêkir
Lêdan	lê-bi-d-e	lê-d	lêda
Lêhatin	lê-b-ê	lê-ê	lêhat
Lêkirin	lê-k-e	lê-k	lêkir
Lêmandin	lê-mîn-e	lê-mîn	lêmand
Lênîştin	lê-n-e	lê-n	lênîşt
Lêxistin	lê-x-e	lê-x	lêxist
Lêxistin	lê-xîn-e	lê-xîn	lêxist
Pêgirtin	pê-bi-gir-e	pê-gir	pêgirt
Pêkanîn	pêk-b-în-e	pêk-în	pêkanî
Pêkenîn	pê-bi-ken-e	pê-ken	pêkenî
Pêketin	pê-bi-kev-e	pê-kev	pêket
Pêkhatin	pêk-b-ê	pêk-ê	pêkhat
Pêkirin	pê-bi-k-e	pê-k	pêkir
Pêxistin	pê-x-e	pê-x	pêxist
Rabûn	ra-b-e	ra-b	rabû
Radan	ra-d-e	ra-d	rada
Ragihandin	ra-gihîn-e	ra-gihîn	ragihand
Ragirtin	ra-gir-e	ra-gir	ragirt
Raketin	ra-kev-e	ra-kev	raket
Rakirin	ra-k-e	ra-k	rakir
Rakişandin	ra-kişîn-e	ra-kişîn	rakişand
Ramedandin	ra-medîn-e	ra-medîn	ramedand
Raperandin	ra-perîn-e	ra-perîn	raperand
Raperîn	ra-per-e	ra-per	raperî
Rawestandin	ra-westîn-e	ra-westîn	rawestand
Rawestîn	ra-west-e	ra-west	rawestî

Razan	ra-zê	ra-zê	raza
Rêşkirin	rêş-k-e	rêş-k	rêşkir
Rûnandin	rû-nîn-e	rû-nîn	rûnand
Rûniştin	rû-n-e	rû-n	rûnişt
Tevdan	tev-bi-d-e	tev-d	tevda
Têdan	tê-bi-d-e	tê-d	têda
Têgihîştin	tê-bi-gîn-e	tê-gîn	têgihîşt
Têketin	tê-kev-e	tê-kev	têket
Têxistin	tê-xîn-e	tê-xîn	têxist
Vebûn	ve-b-e	ve-b	vebû
Vedan	ve-d-e	ve-d	veda
Vegerandin	ve-gerîn-e	ve-gerîn	vegerand
Vegerîn	ve-ger-e	ve-ger	vegerîn
Vegevezandin	ve-gevezîn-e	ve-gevezîn	vegevezand
Vegirtin	ve-gir-e	ve-gir	vegirt
Vehesîn	ve-hes-e	ve-hes	vehesî
Vehesandin	ve-hesîn-e	ve-hesîn	vehesand
Vekirin	ve-k-e	ve-k	vekir
Vekolîn	ve-kol-e	ve-kol	vekolî
Vekolandin	ve-kolîn-e	ve-kolîn	vekoland
Vekulmîn	ve-kulm-e	ve-kulm	vekulmî
Vemalan	ve-mal-e	ve-mal	vemala
Vemirandin	ve-mirîn-e	ve-mirîn	vemirand
Vemirîn	ve-mir-e	ve-mir	vemirî
Venandin	ve-nîn-e	ve-nîn	venand
Veniştin	ve-n-e	ve-n	venişt
Vereşandin	ve-reşîn-e	ve-reşîn	vereşand
Vereşîn	ve-reş-e	ve-reş	vereşî
Veşartin	ve-şêr-e	ve-şêr	vesart
Veweşandin	ve-weşîn-e	ve-weşîn	veweşand
Veweşîn	ve-weş-e	ve-weş	veweşî
Vexwendin	ve-xwîn-e	ve-xwîn	vexwend
Vexwerin	ve-xw-e	ve-xw	vexwer
Vezelandin	ve-zelîn-e	ve-zelîn	vezeland
Vêketin	vê-x-e	vê-x	vêket
Wergirtin	we-gir-e	wer-gir	wergirt

4. Lîsteya lêkerên hevdudanî, yê veqetandar:

<i>Lêker/ rader</i>	<i>Raweya fermanî, ya erînî</i>	<i>Hîmê lêkerê</i>	<i>Hîmê raderê</i>
Acizbûn	aciz b-e / bi-b-e	aciz b	aciz bû
Acizkirin	aciz bi-k-e	aciz k	aciz kir
Agahdarbûn	agahdar b-e / bi-b-e	agahdar b	agahdar bû
Agahdarkirin	agahdar bi-k-e	agahdar k	agahdar kir
Alîkarîkirin	alîkarîyê bi-k-e	alîkarîyê k	alîkarî kir
Amadebûn	amade b-e / bi-b-e	amade b	amade bû
Amadekirin	amade bi-k-e	amade k	amade kir
Aşkerebûn	aşkere b-e / bi-b-e	aşkere b	aşkere bû
Aşkerekirin	aşkere bi-k-e	aşkere k	aşkere kir
Aşlekirin	aşle bi-k-e	aşle k	aşle kir
Avakirin	ava bi-k-e	ava k	ava kir
Avdan	av d-e / bi-d-e	av d	av da
Avisbûn	avis b-e / bi-b-e	avis b	avis bû
Aviskirin	avis bi-k-e	avis k	avis kir
Balkişandin	balê bi-kişîn-e	balê kişîn	bal kişand
Bangdan	bang d-e / bi-d-e	bang d	bang da
Bankirin	ban k-e / bi-k-e	ban k	ban kir
Barkirin	bar bi-k-e	bar k	bar kir
Başbûn	baş b-e / bi-b-e	baş b	baş bû
Başkirin	baş bi-k-e	baş k	baş kir
Bawerbûn	bawer b-e / bi-b-e	bawer b	bawer bû
Bawerkirin	bawer bi-k-e	bawer k	bawer kir
Belabûn	bela b-e / bi-b-e	bela b	bela bû
Belakirin	bela bi-k-e	bela k	bela kir
Belbûn	bel b-e / bi-b-e	bel b	bel bû
Belkirin	bel bi-k-e	bel k	bel kir
Beravêtin	ber b-avêj-e / b-avê	ber avêj / avê	ber avêt
Bergirtin	ber bi-gir-e	ber gir	ber girt
Berzbûn	berz b-e / bi-b-e	berz b	berz bû
Berzkirin	berz bi-k-e	berz k	berz kir
Beşbûn	beş b-e / bi-b-e	beş b	beş bû

Beşdarbûn	beşdar b-e / bi-b-e	beşdar b	beşdar bû
Beşkirin	beş bi-k-e	beş k	beş kir
Bêlîbûn	bêlî b-e / bi-b-e	bêlî b	bêlî bû
Bêlîkirin	bêlî bi-k-e	bêlî k	bêlî kir
Birçîbûn	birçî b-e / bi-b-e	birçî b	birçî bû
Birçîkirin	birçî bi-k-e	birçî k	birçî kir
Birçîhîştin	birçî bi-hêl-e	birçî hêl	birçî hîşt
Bûdekirin	bûdek bi-k-e	bûdek k	bûdek kir
Cefadîtin	cefayê bi-bîn-e	cefayê bîn	cefa dît
Cefakişandin	cefayê bi-kişîn-e	cefayê kişîn	cefa kişand
Çaredîtin	çarê bi-bîn-e	çarê bîn	çare dît
Çarekirin	çarê bi-k-e	çarê k	çare kir
Çerxbûn	çerx b-e / bi-b-e	çerx b	çerx bû
Çerxkirin	çerx bi-k-e	çerx k	çerx kir
Çêbûn	çê b-e / bi-b-e	çê b	çê bû
Çêkirin	çê k-e / bi-k-e	çê k	çê kir
Dengdan	deng bi-d-e	deng d	deng da
Denkirin	den k-e / deng bi-k-e	den k	den kir
Derbasbûn	derbas b-e / bi-b-e	derbas b	derbas bû
Derbaskirin	derbas bi-k-e	derbas k	derbas kir
Diyarbûn	diyar b-e / bi-b-e	diyar b	diyar bû
Diyarkirin	diyar bi-k-e	diyar k	diyar kir
Dîlankirin	dîlanê bi-k-e	dîlanê k	dîlan kir
Dûzbûn	dûz b-e / bi-b-e	dûz b	dûz bû
Dûzkirin	dûz bi-k-e	dûz k	dûz kir
Erêbûn	erê b-e / bi-b-e	erê b	erê bû
Erêkirin	erê bi-k-e	erê k	erê kir
Ewlebûn	ewle b-e / bi-b-e	ewle b	ewle bû
Ewlekirin	ewle bi-k-e	ewle k	ewle kir
Fêdebûn	fêde b-e / bi-b-e	fêde b	fêde bû
Fêdedîtin	fêdê bi-bîn-e	fêdê bîn	fêde dît
Fêdekirin	fêdê bi-k-e	fêdê k	fêde kir
Fêrbûn	fêr b-e / bi-b-e	fêr b	fêr bû
Fêrkirin	fêr bi-k-e	fêr k	fêr kir
Frênkirin	frênê bi-k-e	frênê k	frên kir
Gazîkirin	gazî bi-k-e	gazî k	gazî kir
Gezkirin	gez bi-k-e	gez k	gez kir
Giranbûn	giran b-e / bi-b-e	giran b	giran bû
Girankirin	giran bi-k-e	giran k	giran kir

Girêdan	girê bi-d-e	girê d	girê da
Guhdan	guh bi-d-e	guh d	guh da
Gumankirin	guman bi-k-e	guman k	guman kir
Harbûn	har b-e / bi-b-e	har b	har bû
Harkirin	har bi-k-e	har k	har kir
Hestkirin	hest bi-k-e	hest k	hest kir
Hewildan	hewil bi-d-e	hewil d	hewil da
Hêdîbûn	hêdî b-e / bi-b-e	hêdî b	hêdî bû
Hêdîkirin	hêdî bi-k-e	hêdî k	hêdî kir
Hindakirin	hinda bi-k-e	hinda k	hinda kir
Hişiyarbûn	hişiyar b-e / bi-b-e	hişiyar b	hişiyar bû
Hişiyarkirin	hişiya bi-k-e	hişiya k	hişiya kir
Hişkbûn	hişk b-e / bi-b-e	hişk b	hişk bû
Hişkirin	hişk bi-k-e	hişk k	hişk kir
Hînbûn	hîn b-e / bi-b-e	hîn b	hîn bû
Hînkirin	hîn bi-k-e	hîn k	hîn kir
Hûrbûn	hûr b-e / bi-b-e	hûr b	hûr bû
Hûrkirin	hûr bi-k-e	hûr k	hûr kir
Jandan	jan bi-d-e	jan d	jan da
Jarbûn	jar b-e / bi-b-e	jar b	jar bû
Jarkirin	jar bi-k-e	jar k	jar kir
Jinanîn	jinê b-în-e	jinê î	jin anî
Kalbûn	kal b-e / bi-b-e	kal b	kal bû
Karkirin	kar bi-k-e	kar k	kar kir
Kedîbûn	kedî b-e / bi-b-e	kedî b	kedî bû
Kedîkirin	kedî bi-k-e	kedî k	kedî kir
Kildan	kil bi-d-e	kil d	kil da
Kilkirin	kil bi-k-e	kil k	kil kir
Kirêkirin	kirê bi-k-e	kirê k	kirê kir
Kulbûn	kul b-e / bi-b-e	kul b	kul bû
Kulkirin	kul bi-k-e	kul k	kul kir
Maçkirin	maç k-e / bi-k-e	maç k	maç kir
Mezinkirin	mezin bi-k-e	mezin k	mezin kir
Mêrkirin	mêr bi-k-e	mêr k	mêr kir
Mohirkirin	mohir bi-k-e	mohir k	mohir kir
Nakirin	na bi-k-e	na k	na kir
Naskirin	nas bi-k-e	nas k	nas kir
Nermbûn	nerm b-e / bi-b-e	nerm b	nerm bû
Nermkirin	nerm bi-k-e	nerme k	nerm kir

Paldan	pal bi-d-e	pal d	pal da
Palekirin	palê bi-k-e	palê k	pale kir
Parvebûn	Parve b-e / bi-b-e	Parve b	Parve bû
Parvekirin	parve bi-k-e	parve k	parve kir
Perçebûn	Perçe b-e / bi-b-e	Perçe b	Perçe bû
Perçekirin	Perçe bi-k-e	Perçe k	Perçe kir
Peyabûn	peya b-e / bi-b-e	peya b	peya bû
Peyakirin	peya bi-k-e	peya k	peya kir
Peydebûn	peyde b-e / bi-b-e	peyde b	peyde bû
Peydekirin	peyde bi-k-e	peyde k	peyde kir
pêşkeşkirin	pêşkeş bi-k-e	pêşkeş k	pêşkeş kir
Pirskirin	pîrs bi-k-e	pîrs k	pîrs kir
Pîrbûn	pîr b-e / bi-b-e	pîr b	pîr bû
Pufkirin	pufê bi-k-e	pufê k	puf kir
Pûçbûn	pûç b-e / bi-b-e	pûç b	pûç bû
Pûçkirin	pûç bi-k-e	pûç k	pûç kir
Qezenckirin	qezenc bi-k-e	qezenc k	qezenc kir
Qulbûn	qul b-e / bi-b-e	qul b	qul bû
Qulkirin	qul bi-k-e	qul k	qul kir
Rastbûn	rast b-e / bi-b-e	rast b	rast bû
Rastkirin	rast bi-k-e	rast k	rast kir
Rengînkirin	rengîn bi-k-e	rengîn k	rengîn kir
Repbûn	rep b-e / bi-b-e	rep b	rep bû
Repkirin	rep bi-k-e	rep k	rep kir
Rindkirin	rind bi-k-e	rind k	rind kir
Riswabûn	riswa b-e / bi-b-e	riswa b	riswa bû
Riswakirin	riswa bi-k-e	riswa k	riswa kir
Rizgarbûn	rizgar b-e / bi-b-e	rigar b	rizgar bû
Rizgarkirin	rizgar bi-k-e	rizgar k	rizgar kir
Rojîgirtin	rojîyê bi-gir-e	rojîyê gir	rojî girt
Sarbûn	sar b-e / bi-b-e	sar b	sar bû
Sarkirin	sar bi-k-e	sar k	sar kir
Saxbûn	sax b-e / bi-b-e	sax b	sax bû
Saxkirin	sax bi-k-e	sax k	sax kir
Serkeftin	ser kev-e	ser kev	ser keft
Sezabûn	seza b-e / bi-b-e	seza b	seza bû
Sezakirin	seza bi-k-e	seza k	seza kir
Sêfîlbûn	sêfîl b-e / bi-b-e	sêfîl b	sêfîl bû
Sêfîlkirin	sêfîl bi-k-e	sêfîl k	sêfîl kir

Sêwîbûn	sêwî b-e / bi-b-e	sêwî b	sêwî bû
Sêwîkirin	sêwî bi-k-e	sêwî k	sêwî kir
Sistbûn	sist b-e / bi-b-e	sist b	sist bû
Sistkirin	sist bi-k-e	sist k	sist kir
Sivikbûn	sivik b-e / bi-b-e	sivik b	sivik bû
Sivikirin	sivik bi-k-e	sivik k	sivik kir
Sozdan	soz bi-d-e	soz d	soz da
Sozkirin	soz bi-k-e	soz k	soz kir
Siwarbûn	siwar b-e / bi-b-e	siwar b	siwar bû
Siwarkirin	siwar bi-k-e	siwar k	siwar kir
Şahbûn	şah b-e / bi-b-e	şah b	şah bû
Şahkirin	şah bi-k-e	şah k	şah kir
Şanîkirin	şanî bi-k-e	şanî k	şanî kir
Şehkirin	şeh bi-k-e	şeh k	şeh kir
Şiyarbûn	şiyar b-e / bi-b-e	şiyar b	şiyar bû
Şiyarkirin	şiyar bi-k-e	şiyar k	şiyar kir
Şîrovekirin	şîrove bi-k-e	şîrove k	şîrove kir
Şorkirin	şorê bi-k-e	şorê k	şor kir
Têrbûn	têr b-e / bi-b-e	têr b	têr bû
Têrkirin	têr bi-k-e	têr k	têr kir
Tijîkirin	tijî bi-k-e	tijî k	tijî kir
Tobekirin	tobe bi-k-e	tobe k	tobe kir
Tojbûn	toj b-e / bi-b-e	toj b	toj bû
Tojkirin	toj bi-k-e	toj k	toj kir
Tufkirin	tuf bi-k-e	tuf k	tuf kir
Tûjbûn	tûj b-e / bi-b-e	tûj b	tûj bû
Tûjkirin	tûj bi-k-e	tûj k	tûj kir
Valabûn	vala b-e / bi-b-e	vala b	vala bû
Valakirin	vala bi-k-e	vala k	vala kir
Wêrakirin	wêran bi-k-e	wêran k	wêran kir
Windabûn	wida b-e / bi-b-e	wina b	winda bû
Windakirin	winda bi-k-e	winda k	winda kir
Xeberdan	xeber bi-d-e	xeber d	xeber da
Xaçkirin	xaç bi-k-e	xaç k	xaç kir
Xarbûn	xar b-e / bi-b-e	xar b	xar bû
Xarkirin	xar bi-k-e	xar k	xar kir
Xelasbûn	xelas b-e / bi-b-e	xelas b	xelas bû
Xelaskirin	xelas bi-k-e	xelas k	xelas kir
Xerakirin	xera bi-k-e	xera k	xera kir

Xerckirin	xerc bi-k-e	xerc k	xerc kir
Xişbûn	xiş b-e / bi-b-e	xiş b	xiş bû
Xişkirin	xiş bi-k-e	xiş k	xiş kir
Xewkirin	xew bi-k-e	xew k	xew kir
Xwedîkirin	xwedî bi-k-e	xwedî k	xwedî kir
Xwiya bûn	xwiya b-e / bi-b-e	xwiya b	xwiya bû
Xwiyakirin	xwiya bi-k-e	xwiya k	xwiya kir
Ziwabûn	ziwa b-e / bi-b-e	ziwa b	ziwa bû
Ziwakirin	ziwa bi-k-e	ziwa k	ziwa kir

5. Lîsteya lêkerên hevgirtî û hevdudanî, yê taybetî:

<i>Lêker/ rader</i>	<i>Raweya fermanî, ya erînî</i>	<i>Hîmê lêkerê</i>	<i>Hîmê raderê</i>
Berhevkirin	berhev bi-k-e	berhev k	berhev kir
Bervêkirin	bervê bi-k-e	bervê k	bervê kir
Bêhêzbûn	bê hêz b-e / bi-b-e	bê hêz b	bê hêz bû
Bêhêzkirin	bê hêz bi-k-e	bê hêz k	bê hêz kir
Bêhişketin	bê hiş bi-kev-e	bê hiş kev	bê hiş ket
Bêhnberdan	bêhnê ber-d-e	bêhnê ber-d	bêhn berda
Bêhnkişandin	bêhnê bi-kişîn-e	bêhnê kişîn	bêhn kişand
Bibinketin	bibin kev-e	bibin kev	bibin ket
Bicihanîn	bi cih b-în-e	bi cih î	bi cih anî
Bihêzbûn	bi hêz b-e / bi-b-e	bi hêz b	bi hêz bû
Bihêzkirin	bi hêz bi-k-e	bi hêz k	bi hêz kir
Bijinbûn	bi jin b-e / bi-b-e	bi jin b	bi jin bû
Bikaranîn	bi kar b-în-e	bi kar î	bi kar anî
Bimalbûn	bi mal b-e / bi-b-e	bi mal b	bi mal bû
Bimêrbûn	bi mêr b-e / bi-b-e	bi mêr b	bi mêr bû
Birêketin	bi rê kev-e	bi rê kev	bi rê ket
Birêkirin	bi rê k-e	bi rê k	bi rê kir
Biserdekirin	bi ser de k-e	bi ser de k	bi ser de kir
Biserketin	biser kev-e	biser kev	biser ket
Çareserkirin	çareser bi-k-e	çareser k	çareser kir
Destjêberdan	dest jê ber d-e	dest jê ber-d	dest jê berda
Destjêkişandin	dest jê bi-kişîn-e	dest jê-kişîn	dest jêkişand
Destpêkirin	dest pê bi-k-e	dest pê-k	dest pêkir
Destêwerdan	dest tê wer d-e	dest tê wer-d	dest tê werda
Jêpeyakirin	jê peya bi-k-e	jê peya k	jê peya kir
Jiberkirin	jiber bi-k-e	jiber k	jiber kir
Jiberşîrvekirin	ji ber şîr ve k-e	ji ber şîr ve k	ji ber şîr ve kir
Jihevderxistin	jihev der-xîn-e	jihev der-xîn	jihev derxist
Jihevkirin	jihev bi-k-e	jihev k	jihev kir
Jixwekirin	ji xwe bi-k-e	ji xwe k	ji xwe kir
Lêsiwarkirin	lê siwar bi-k-e	lê siwar k	lê siwar kir

Lêhildan	lê hil-d-e	lê hil-d	lê hilda
Lixwekirin	li xwe k-e	li xwe k	li xwe kir
Pêlêkirin	pê lê k-e	pê lê-k	pê lêkir
Rêlêgirtin	rê lê bi-gir-e	rê lê-gir	rê lêgirt
Rêvekirin	rê ve-k-e	rê ve-k	rê vekir
Rûreşkirin	rûreş bi-k-e	rûreş k	rûreş kir
Rûsipîkirin	rûsipî bi-k-e	rûsipî k	rûsipî kir
Sererastkirin	sererast bi-k-e	sererast k	sererast kir
Serîhildan	serî hil-d-e	serî hil-d	serî hilda
Serjêkirin	ser jê bi-k-e	ser jê-k	ser jêkir
Şerjêkirin	şerjê k-e	şerjê k	şerjê kir
Tevlehevkirin	tevrehev bi-k-e	tevrehev k	tevrehev kir
Têvedan	têve d-e	têve d	têve da
Tolhildan	tolê hil-d-e	tolê hil-d	tol hilda
Topavêtin	topê b-avêj-e	topê avêj	top avêt

01. Kovara „HAWAR“, Mîr Celadet Bedir-Xan, Hejmar 24 - 57, Şam / Sûriyê nîsana 1934 - tebaxa 1943.
02. *Grammaire Kurde (Dialecte Kurmandji)*, Emir Djeladet Bedir Khan & Roger Lescot, Paris 1970.
03. *Langue Kurde*, Kamuran Bedir-Khan, Paris 1953.
04. *Destpêka Xwendinê, Rêzana Zmanê Kurdî, Perçeyên Bijarte*, Kamran Bedir-Xan, Paris 1971.
05. *Zimanê Kurdî, Rêziman*, Prof. Qenatê Kurdo, Weşanên Komkar, Frankfurt / M 1981.
06. *Ferhengê Kurdistan*, Kiw Mukrîyanî, çapê yekem, salê 1999.
07. *Saladin's English-Kurdish Dictionary*, Salah Saadalla, First Edition 1998.
08. *Wörterbuch Kurdisch, Deutsch-Kurdisch, Almanî-Kurdî, Teil 2*, Amîrxan, Max Hueber Verlag 1. August 1992.
09. *Dersên Zimanê Kurdî*, I. Nasso Zanîngeha Med, bihara 1998 - payîza 1999.
10. *Grammatik der deutschen Sprache*, Schulz & Griesbach, Hueber Verlag 1992.
11. *Duden, Deutsches Universal-Wörterbuch A - Z*, Dudenverlag, Mannheim, leipzig, Wien, Zürich 1996.

XWENDEVANÊN XWEŞEWÎST

Piştî çapkirina vê pirtûkê me dît, ku hin şasîyên/çewtîyên çapê di hin rûpelan de bûne. Şaşîyine din jî xwe dubare kirine, jiberku me di warê teknîkî de „fermana kopîkirin û têxistinê” bi kar anîye. Me hemû şaşî di pirtûkê de bi vî awayî destnîşan kirine û ew sererast kirine. Tikaye hûn me bibexşînin/li me biborin.

<u>rûpel / rêz</u>	<u>awayê şaş</u>	<u>awayê rast</u>
qaba paşîn	gramêa	gramêra
9 / 1	şîroverkirina	şîrovekirina
9 / 3	pêşkes	pêşkeş
37+38 / 25,26+1,2	ras	rast
41+42 / 11,15+8,12	kalemêrkî	kalemêrekî
41 / 7	siawrkirin	siwarkirin
47 / 11	sêvekt	sêvek
67 / 14	hefhezar	hefthezar
68 / 5,6,11	hezra	hezar
84 / 7	heduyan	herduyan
89 / 10	safiriye	safirîye
99 / 3	rawyê	raweyê
101 / 5	tu	ez
109 / 12	ez	ew
110+116+122+128 / 17	bez	bezî
251 / 14	nxivin	naxivin
264 / 10,13	hewesta	helwesta
265 / 19	Kurdustanê	Kurdistanê
270 / 17	nabim	nabî
270 / 18	nabim	nabe
300 / 4	bekaranîn	bikaranîn
300 / 19	dimînre	dimîne
304 / 9	diderawestandin	dide rawestandin
321+327 / 15+8	çîroklî	çîrokî
333 / 23	beûya	bûya
336 / 24	bexadan	berxadan

ÇAVK	<u>rûpel / rêz</u>	<u>awayê şaş</u>	<u>awayê rast</u>
	339 / 6	girig	giring
	339 / 13	mijra	mijara
01. Kc	347 / 4	e	re
Şa	365 / 9	poblêma	problêma
02. G	365 / 19	Belînê	Berlînê
Ri	567 / 6,19	çiwatek geneim	çiwalek genim
	371 / 3	wir	vir
03. La	373 / 12	asesur	asensur
Pa	374 / 6	kurnivîsekê	kurnivîsekê
04. D	387 / 7	kokera	hokera
Ka	387+389 / 11+1	pirse	dipirse

05. Zi

W

Ev şaşî pir caran hatine dubarekirin, di van rûpelan de:

06. Fe

ça

07. Sa

Fir

08. W

An

09. D

Za

10. G

Hu

11. D

Du

<u>rûpel / rêz</u>	<u>awayê şaş</u>	<u>awayê rast</u>
97+106 / 7,10+16,19	yekem	duyem
97+106 / 8,11+17,20	yekem	sêyem
96+111+117 / 9+11+11	yekê	diduyê
96+111+117 / 10+12+12	yekê	sisiyê
123+129+135 / 11+11+12	yekê	diduyê
123+129+135 / 12+12+13	yekê	sisiyê
146+157+168 / 12+12+12	yekê	diduyê
146+157+168 / 13+13+13	yekê	sisiyê
179+188+197 / 13+14+14	yekê	diduyê
179+188+197 / 14+15+15	yekê	sisiyê
206+215+224 / 14+14+14	yekê	diduyê
206+215+224 / 15+15+15	yekê	sisiyê
223+242+250 / 14+14+19	yekê	diduyê
223+242+250 / 15+15+20	yekê	sisiyê
255+322+327 / 13+6+19	yekê	diduyê
255+322+327 / 14+7+20	yekê	sisiyê

Ev Pirtûka

ŞÎROVEKIRINA GRAMÊA KURDÎ

Beşê yekem

ya mamoste I. Nasso

Lêkolîneke zimanî ye,

di warê çespandin û vejandina rêzikên gramêrî de,

yên ku bi awayê mijar û nimûneyan,

bi „Zaraveya Kurmancî“

hatine bikaranîn